

Firidunbəy Köçərli

**Balalara
hədiyyə**

BALALARA HƏDİYYƏ

Firidun bəy Köçərlinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində önəmli yer tutan "Balalara hədiyyə" kitabı bu gündə ədəbi, tərbiyəvi əhəmiyyətini saxlamaqdadır. Kitaba Azərbaycan nağılları, tapmacalar, məsəllər, sayacı sözlər, atalar sözləri və s. daxildir.

«Elm və təhsil»
Bakı – 2017

Toplayanı v  tərtib edəni: Firidun bəy K  arlı

Redaktor: Şamil Vəliyev.

Filologiya elmləri doktoru, professor

Transliterasiya edən və nəsrə hazırlayanı:

Pərixanım Mikayılqızı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər idarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivinin aparıcı məsləhətçi-şöbə müdiri

BALALARA H  DIYYA

ISBN 978-9952-8176-4-5

  «Elm və təhsil», 2017

M H RRİRİN, İFADEYİ-MƏRAMI

Kiçik ixtisarla

Keçmişdə  an v  qüdrət sahibi olan türk(azərbaycan-red.) milləti  z məişətinə, ayin v  ad tin  dair yaratdığı qısım-qısım nağıl və hekayələr, gözəl m nzm  v  ədəbiyyatlar, hikmətamiz məsəllər, atalar sözləri, nazik mənalı m  mma v  tapmacalar, balalar  c n qəlbi a an d zg l r v  yanılmaclar, heyvanat qisminə məxsus saya ı sözləri m rur ilə xatirələrdən çıxıbdır və bu halda unudulmaqdadır. O millət ki,  z tarixini, dolanaca ını, vətənini v  dilini sevir-bu qisim əsərləri k mali  v q v  diqqətlə cəm edib ziqliym t sərmayə kimi saxlayır v  balalarının ilk təlim və tərbiyəsi onları öyrətməklə başlayır.

Bu barədə qonşularımız daha irəliyə gediblər: t rk milləti  srl rc  yaradıb v cud  gətirdiyi nəql v  hekayətləri v  xoşlarına gəldiyi məsələləri  zl rin  məxsus edib “Erməni nəql v  məsəlləri” adil  başqalarına elam ediyorlar.  ma biz onların qədrini bilm yirik v  itib-batma ına əsla etina etm yirik. Hər işdə qafil olduğumuz kimi bu məsələdə dəxi böyük səhv v  q fl timiz zahir olur.

Balalara hədiyyə olaraq millətimizin yaratdığı nağıl və hekayələrdən, məsəl v  tapmacalardan və bir çox m nzm l rd n bu m cmu ni tərtib qıldıq ki, onlar unudulub xatirələrdən çıxmasın.

M cmu y  daxil olan ancaq “Tülkü v   z m” ruscadan tərcümə olunubdur. Mütərcim Eyn lib y Sultanov  z dilimizin  iv sini itirm yibdir. Möhtərəm  airimiz Abbasa a Nazirin v  mərhum Mustafa a a Arifin v  Mehdiqulu xan V fanın bir neçə əsərləri dəxi m cmu d  dərc olunubdur ki, onların məna c h tc  balaların ruhuna gözəl təsiri ola bilər. Qasım bəy Zakirin t msilat m nzm si millətimizin m i  tind n götürülmüş və onun dili ilə s yl nm   əsərlərdir...

Xoylu Vartanın sin d n söylədiyi m nzm d ki Azərbaycan türklərinin  iveyi-lisanında tərtib olunubdur. “Sayaçı sözləri” tərəkəmə x lqinin heyvanlarına nisbətən zahir olan  lf t v  əlaqəsini g st riyir, m i  tl rinin eyni sur tidir. M cmu y  daxil olan əsərlərdən s va bizdə həddən ziyadə aşıqlar s z , deyişmələr,   qnam l r, tərif, bayatılar,

tapmacalar, bağlamalar, ağıçı sözləri və məsəllər vardır ki, onların təlim kitabına salınması münasib görülmədi.

Zənnimcə bu məcmuəni hər kəs oxusa-böyük, ya kiçik-onun qəlbi açılıb xəndan olacaqdır. Balalar şad olacaq bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasındandır. Böyük adamların ürəklərinin açılmağına səbəb bu olacaqdır ki, onlar mütləq əsnasında öz uşaqlıq vaxtlarını ixtiyarsız xatırlarına götürəcəklər. Bu işə, yəni qəlbi şad etmək, özlüyündə bir xidmətdir.

1912

F. Köçərli.

İT VƏ PİŞİK

İt dedi:

– Mən heç qocalmazdım, amma məni pişiyin dərdi qocaltdı.

– Dedilər:

– Niyə bəs?

– Dedi:

– Çöllərdə qalıb, dalını ayaza verən mən oluram, gecələr sabaha kimi yatmayan, evi-eşiyi qoruyan mən oluram, amma elə ki, istəyirəm başımı qapıdan içəri uzadam, bu pişikciyəz əlini uzadıb üz-gözümüm cırmaqlayır.

Məsəllər:

İt ilə dalaşdı, yolçunun işi avanda düşdü.

İtin axmağı qaysabadan¹

İtin ayağını köçdən kim əsirgər.

İt hürər, karvan keçər.

¹Qaysaba – xörək növü.

T a p m a c a l a r :

1. Atndan uca, itdən alçaq.
2. Bizdə bir kişi var,
Xor-xor yatışı var.

ÜZLÜ QONAQ VƏ EV YİYƏSİ

Ev yiyəsi

- Pişiyim, pişiyim muyuna,
Çıxma dovşan ovuna.
Qonaq bu gün burdadır,
Sabah gedər evinə.

Qonaq:

- Pişiyim, pişiyim sərəsər,
Eşiyə çıxma yel əsər.
Qonaq bu il burdadır
Gələn il də sərəsər.

M ə s ə l l ə r :

Qonaq güclü olsa, ev yiyəsini evdən qovar.
Qonağa get deməzlər, altından palazını çəkərlər.
Qonağın ruzusu özündən qabaq gələr.
Qonaq qonağı sevməz, ev yiyəsi heç birini.

ƏRİNCƏK İT

Qış olanda it deyir:

- Yaz olaydı, özümə bir çuxa toxuyaydım.
Elə ki, yaz gəlir, it tənbelləşib deyir:
– Eh, kim əyirib, kim toxuyacaq?!

M ə s ə l l ə r :

Bu günün işini sabaha qoyma.

Qalan işə qar yağar.

Əldən qalan əlli gün qalar.

Qorx payızdan, qabağından qış gəlir.

Qorxma qışdan, qabağından yaz gəlir.

Köpək itin qarnı tox gərək.

TOYUQ

Bir gün bir toyuğu taxıl anbarına saldılar. Toyuq başladı buğdanı ayaqları ilə eşləyib yeməyə.

Dedilər:

– Bu qədər buğdanı niyə eşləyirsən?

Toyuq cavab verdi:

– Nə eləyim, kəsilmişlərim öyrənibdir, məndə nə günah var?

Məsəllər:

Toyuq yumurtasına görə qaqqıldar.
Toyuq istər qaz yerişi yerisin, öz yerişini də yanılar.
Toyuq su içər, Allaha baxar.

Ev quşları: *toyuq, xoruz, qaz, hindtoyuğu, tovuz, göyərçin.*

Tapmacalar:

3. Qara toyuq qarğalar
Evdən-evə yırğalar.
4. Qara toyuq
Qarnı yarıq.
5. Tap tapmaca
Gəl tapmaca
Məməli xatun
Dişləri yox.
6. Çil toyuq
Çilmə toyuq
Başın kəsdim,
Qanı yox.
7. Ana bir qız doğdu, nə əli var, nə ayağı.
8. Qız bir ana doğdu, əli də var, ayağı da.

XORUZ VƏ PADŞAH

Biri var imiş, biri yox imiş, Allahdan başqa heç kəs yox imiş. Bir də bir xoruz var imiş.

Bir gün xoruz peynlikdə eşələnib, özünə yem axtaranda bir qaraca pul tapdı, şad olub başladı oxumağa:

– Quqquluqu! Bir cə şahı tapmışam!

Padşah xoruzun səsinə eşidib buyurdu ki, gedib onun pulunu əlindən alsınlar. Şahını xoruzun əlindən alandan sonra başladı oxumağa:

– Quqquluqu! Padşah mənə möhtac imiş!

Padşah buyurdu ki, şahısını aparıb özünə versinlər.

Xoruz oxudu:

– Quqquluqu! Padşah da məndən qorxar imiş!

Padşah bunu eşidəndə xoruza acıqlanıb buyurdu ki, onu tutub öldürsünlər.

Xoruzun başını kəsəndə oxudu:

– Quqquluqu! Nə iti bıçaq imiş!

Xoruzun başını kəsəcək onu basdılar qaynar suya ki, tükünü yolsunlar. Qaynar qazanın içində xoruz oxudu:

– Quqquluqu! Nə isti hamam imiş!

Xoruzu qazanın içindən çıxarıb tükünü yoldular və bişirib qoydular

plovun başına. Burada xoruz oxudu:

– Quqquluqu! Nə ağca təpə imiş!

Plovu gətirdilər padşahın qabağına. Padşah plovu yeyəndə xoruz onun boğazında yenə oxudu:

– Quqquluqu! Nə darca küçə imiş!

Ondan sonra xoruz getdi qaranlıq yerə, orada oxudusa da kimse səsinə eşitmədi.

Məsəl:

Xoruz olmasa səhər açılmaz?

Tapmaca:

9. Çağırdım bərkdən,
Səs verdi kənddən,
Ağzı sümükdən,
Saqqalı ətdən.

QANACAQLI QARAÇI

Bir gün bir qaraçı yatıb röyasında bir qab ləzzətli umac görür. Amma qaşığı yox idi ki, yesin. Gələn səfər yatanda qaraçı yanına bir qaşığı qoydu. Amma yuxusunda bir zad görmədi.

Məsəllər:

Ac toyuq yuxusunda darı görər. İştahsızın yuxusuna beş arşın bez girər. Vaxt olar ki, şahın da qaraçıya işi düşər. Özünə umac ova bilməz, özgəyə əriştə kəsər.

QARI VƏ PİŞİK

Bir gün bir qarı inəyini apardı suvarmağa. İnəyin ayağı buzun üstündən sürüşüb yığıldı və qıçı sındı. Onda qarı buza dedi:

– A buz, sən nə güclüsən?

Buz cavabında dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, gün məni əritməzdi.

Qarı dedi:

– A gün, sən nə güclüsən?

Gün cavabında dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, bulud qabağımı kəsməzdi.

Qarı dedi:

– A bulud, sən nə güclüsən?

Bulud dedi:

– Mən güclü olsaydım, yağış məndən yağmazdı!

Qarı dedi:

– A yağış, sən nə güclüsən?

Yağış dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, ot məndən bitməzdi.

Qarı dedi:

– A ot, sən nə güclüsən?

Ot dedi:

– Mən güclü olsaydım, qoyun məni yeməzdi!

Qarı dedi:

– A qoyun, sən nə güclüsən?

Qoyun dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, qurd məni yeməzdi!

Qarı dedi:

– A qurd, sən nə güclüsən?

Qurd dedi:

– Mən güclü olsaydım, it məni boğmazdı.

Qarı dedi:

– A it, sən nə güclüsən?

İt dedi:

– Mən güclü olsaydım, çoban məni döyməzdi.

Qarı dedi:

– A çoban, sən nə güclüsən?

Çoban dedi:

– Mən güclü olsaydım, xanım məni söyməzdi.

Qarı dedi:

– A xanım, sən nə güclüsən?

Xanım dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, siçan torbalarımı kəsməzdi.

Qarı dedi:

– A siçan, sən nə güclüsən?

Siçan dedi:

– Əgər mən güclü olsaydım, pişik məni yeməzdi.

Qarı dedi:

– A pişik, sən nə güclüsən?

Pişik iki əllərini qabağa, iki ayaqlarını dala qoyub, gərdənini çəkib, quyruğunu qalxızıb, gözlərini bərəldib, dilini çıxarıb, qarıya dedi:

Güclüyəm ha, güclüyəm,

Dəmir daraq dişliyəm.

Yük üstü yaylağımdır,

Yük altı qışlağımdır.

Kürsü üstə duraram,

Bıqlarımı buraram...

Məsəl:

Siçan görəndə pələngə oxşayan pişik, pələng görəndə siçana dönər.

Tapmaca:

10. Taxçadan düşdü tap elədi,

Gülsənəm onu hap elədi.

QOYUN

Yeyər-yeyər gərnəşər,
Alnın vurar, döyüşər,
Buynuzu burma-burma,
Yunu var yerlə sürümə.
Zinhar² qoyunu vurma,
Qoyunsuz yerdə durma.

Qoyunlu evlər gördüm,
Qurulmuş yaya bənzər.
Qoyunsuz evlər gördüm,
Qurumuş çaya bənzər.
Qoyun deyər:
Mən heç otdan doymaram,
Payız oldu, çörün-çöpün qoymaram.
Hər bir evi gəlin kimi bəzərəm.
Ağır-ağır xalılarım var mənim,
Güllü-güllü xalçalarım var mənim.

² Zinhar – çəkin, saqın.

Məsəllər:

Qoyun yüz olunca, dərisi min olar.
Qoyun oldu əlli,
Adın oldu bəlli.
Qoyunun oldu yüz,
Gir içində üz.
Qoyunu qurda tapşılmazlar.

Tapmaca:

11. Altı hovuz içərlər,
Üstü zəmi biçərlər.

Ev heyvanları: at, eşşək, qatır, dəvə, inək, öküz, camış,
kəl, qoyun, keçi, it, pişik.

ÜŞÜDÜM HA, ÜŞÜDÜM

Üşüdüm, ha, üşüdüm.
Dağdan alma düşürdüm,
Almacığımı aldılar,
Mənə cürm³verdilər.
Mən cürmdən bezaram.
Dərin quyu qazaram.
Dərin quyu beş keçi,
Hanı bunun erkəci?
Erkəc qaya başında,
Hay elədim gəlmədi,
Çiyid verdim yemədi.
Çiyid qazanda qaynar,
Qənbər bucaqda oynar.
Qənbər getdi oduna,
Qarğı batdı buduna.
Qarğı deyil, qamışdı,

³ Cürm - əziyyət, azab.

Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi;
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi.
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısın açmağa.
Qarıçı qarı toxur,
İçində bülbül oxur.

Məsəllər:

Qar yağıb ayaq üşütmək üçün.
Qış qışlağın yerdə eylər, göydə eyləməz.
Buğda olmayan yerdə, darını gözə təpərlər.

KEÇİ

Nənəm o tatar⁴ keçi.
Qayada yatar keçi
Qış bərk soyuq gələndə,
Balanı atar keçi.

Nənəm o xallı keçi,
Məməsi ballı keçi.
Uca qaya başında,
Tutubdu yallı keçi.

Keçi deyər adım Əbdülkərimdir,
Qavala çəkilən mənim dərimdir,
Üç ay qışı ölmərəm, allah kərimdir.
Şeytan-şeytan balalarım var mənim,
Qəlbi-qəlbi qayalarım var mənim!

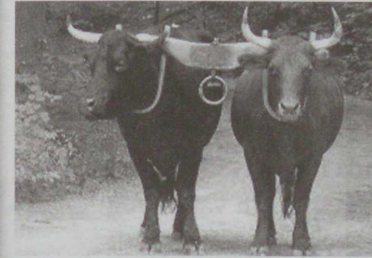
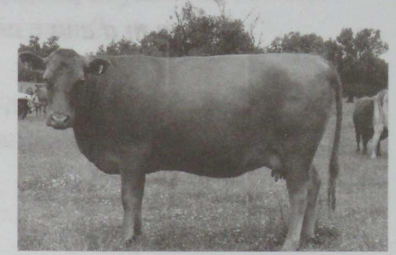
Məsəllər:

Keçiyə qurd dəyməsə, həccə gedər.
Keçi handa, qaya handa
Qoy keçinin ölümü palıddan olsun.
Keçi can hayında, qəssab piy qayğısında.
Keçinin qoturu bulağın gözündən su içər.

⁴ Tatar – cəld, zirək, çevik.

İNƏK, ÖKÜZ VƏ CAMIŞ

İnək deyər, mən doğanda mələrəm,
Ahım ilə dağı-daşı dələrəm.
Qurudumu gündən-günə sərərəm,
Yaxşı-yaxşı kərələrim var mənim,
Maral-maral balalarım var mənim!

Öküz deyər, mən ağama nökerəm,
Üç ay qışı tövləsində bikaram.
Yaz olanda çayır-çəmən sökərəm,
Ağlı-qırmızılu buğda əkərəm,
Ağır-ağır xırmanlarım var mənim,
Uca-uca tayalarım var mənim!

Camış deyər, payız olcaq
samanlığımı doldurun,
Yaz olanda boyunduruğumu yondurun.
Cütə getməsəm vurun məni öldürün
Dolu-dolu samanlıqlarım var mənim.
Dərin-dərin dəryalarım var mənim.

Məsəllər:

Pulu ver inəyə, bağla dirəyə.
Ahıl öküz cütə getməsə uşaqlar acından qırılar.
Ev danasından öküz olmaz.
Öküzün cütə getməyəni otlik adına satılar.
Camış ilə gəzən dananı qurd yeyər.

Şorakət yerdə bostan əkərsən,
Adı bostan olar, tağı tağ olmaz.

Tənbəl arvada yüz inək versən
Ayranı bol olar, yağı yağ olmaz.

Tapmaca:

12. O yanı çəpər, bu yanı çəpər-içində atlı çapar.

EŞŞƏK VƏ DƏVƏ

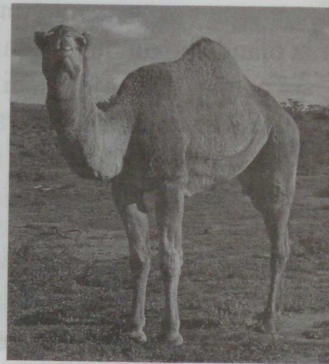

Eşşək deyər, mən hamıdan fağıram,
Palçığa batanda uca dağdan ağıram.
Çöllərdə qalanda mən yiyəmi çağıraram,
Kərənaydan yoğun səsim var mənim!
Atlar ilə böyük bəhsim var mənim!

Dəvə deyər, heç heyvan götürməz
mənim yükümü,
İgid oğlan gərək çəkə ipimi,
Ərəbistan içər mənim südümü,
Uzaq-uzaq mənzillərim var mənim,
Uca-uca dəyələrim var mənim.

Məsəllər:

Eşşəyi min ata çatıncan.
Eşşək eşşəyi borc qaşır.
Eşşəyə minmək bir ayıb, düşmək iki ayıb.
Boş eşşək yorğa gedər.
Dəvə oynayanda qar yağar.
Dəvə yaxını otlayıb uzağı gözlər.
Dəvə ölsə, dirisi bir yüküdür, toyuq ölsə,

dirisi bir çəngə tüküdür.

Dəvəyə dedilər: boynun niyə əyridir?
Dəvə dedi: haram düzdür ki, boynum da düz ola.
Dəvəyə dedilər: sənətin nədir?
Dedi: xətai⁵ eşmək.
Dedilər: nazik dodaqlarından və
zərif əl-ayağından görünür.

Tapmaca:

13. Bəngi-bəngi başını tut,
Döngü-döngü döşünü tut,
Qılman qoca əl-ayaq ver,
Hüseyn qoca quyruğun tut.

ÇOBAN

Göydəki göy buludlar
Yorğanıdır çobanın.
Yastı-yastı təpələr
Yastığıdır çobanın.
Yumru-yumru qayalar,
Yorğanıdır çobanın.
Əlindəki dəyənək
Qalxanıdır çobanın.
Yanıdakı boz köpək
Yoldaşdır çobanın
Ağzı qara canavar
Düşmənidir çobanın.
Qoyunun özü gəldi,
Dolandı düzü gəldi.
Çobanın qucağında,
Bircə cüt quzu gəldi.
Üzün ağ olsun çoban.

⁵ Xətayi – ipək sap.

Məsəllər:

Çobanın könlü olsa, təkədən pendir tutar,
Çobanı özündən olanın qoyunu dişi doğar.
Keçinin əcali çatanda çobanın dəyənəyinə sürtüşər.
Gəlinin ayağı çobanın dayağıdır.
Kürdün qocalanı qoyuna gedər.

Çöl heyvanları: qurd, ayı, tülkü, çaqqal, şir, pələng, dovşan, porsuq, dələ, maral, ceyran.

QRUD

Qurda dedilər:

– Gəl səni qoyuna yollayaq!
Başladı ağlamağa.

Dedilər: daha niyə ağlayırsan?

Dedi:

– Qorxuram yalan ola.

Qurddan soruşdular:

– Aranda qalacaqsan, yoxsa yaylağa gedəcəksən?

Qurd cavabında dedi:

– Mənimki el ilədir. El hara getsə, mən də oraya gedəcəyəm.

Məsəllər:

Çaqqal var ki, gödən çıxardar, qurdu adı bədnamdır.
Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.
Qurd nə bilir ki, qatır bahadır.
Qurd dumanlı gün axtarır.

Tapmaca:

14. Səkkizi san darayı,
Doqquzu don darayı,
İkisi xas qırmızı
Dördü mazan darayı.

BIŞMIŞLƏR, ÇÖRƏKLƏR VƏ İÇKİLƏR

Bişmişlər: aş, bozbaş, plov, çilov, dolma, küftə, qovurma, bozartma, kabab, lüləkabab, əriştə, umac, xəşil, halva, həliməşi, xingəl, firni, qaysaba, dovğa, səməni.

Çörəklər: yuxa, sac çörəyi, təndir çörəyi, lavaş, sənkök, fətir, şəkərçörəyi, qatlama, fəsəli, əgirdək, kətə, qoğal.

İçkilər: su, süd, çay, əhvə, şərbət. ayran, körəməz, gülməs, bulama.

Lavaş dedi:

– Heç kəs mənim yeddi qatımdan keçə bilməz.

Bu sözü bozbaş eşidib dedi:

– Nə deyirsən?!

Lavaş dedi:

– Səni dindirən yoxdur, bozbaş bəy!

Məsəllər:

Harda aşdır, orda başdır.

Bişmiş aşın darğası.

Aşı bişirən yağ olar, gəlinin üzü ağ olar.

Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz.

Yağ yağ ilə qaynar, yarma quru qalar.

SƏMƏNİ

Səməniyə saldım badam

Qoymazlar bir barmaq dadam.

Dörd tərəfin alıb adam,

Səməni, bizana gəlmişəm,⁶

⁶Bizana gəlmişəm – (burada) cana gəlmişəm, bezmişəm.

Tapmaca:

15. Suda Süleyman gördüm,
Dağda düleyman gördüm.
Yatar gövşər daş gördüm,
Duzsuz bişmiş aş gördüm.
16. Uzun qız – oba gəzər.

Yanıltmac:

Bazarda nə ucuz?
Mıs ucuz, küncüt ucuz, duz ucuz.

AĞ QOYUN

Nənəm qoyunun ağı,
Gedər dolanar dağı,
Biçər qaraqıyağı⁷
İçər sərin bulağı.
Qarılar tutar yağı,
Gəlin yeyər, quymağı,
İlla ki, qayğanağı,
Çobana vurar dağı.
Qızlara cehiz ağı,
Çobana çarıq bağı,
Uşağa şütük⁸ bağı.

Məsələ:

Qoyun dediyin eşmə bağırsaqdır, dalısı heç üzülməz.
Qoyun deyir, məni çək xarabaya, səni çıxarım abadanlığa.

⁷ Qaraqıyaq – ot növü.

⁸ Şütük – bələk bağı.

NARIŞ, (narınc) QOYUN

Nənəm o narış qoyun,
Yunu bir qarış qoyun,
Çoban səndən küsübdür,
Südü ver bariş, qoyun.

DÜZGÜ

Ustub idi, ha ustub idi,
O kişi mənim dostum idi.
Getdi Gilanə gəlmədi,
Yaylığımı aldı vermədi.
Yaylığımın ucu zil qara,
Yolladım peyğəmbərə.
Peyğəmbəri öldürdülər,
Ağ bala geyindirdilər.
Ağ balanın saçaqları.
Gümüşdən var bıçaqları.
Vurdum sandıq açıldı,
İncili mərcan saçıldı.
İncili mərcan filfilü,
Gəl oxu bizim dili.
Bizim dil urum dili

.....
Urumdan gələnlər atlar,
Ağzında yüyən çatlar.
Heyvanın ağacları,
Bar gətirməz başları.
vurdum başı üzüldü,
El yaylağa düzüldü.
El yaylaqdan gəlincə,
Yarı canım üzüldü.

A təşti. təşti, təşti,
Vurdum gülbi keçdi.
İki xoruz dalaşdı,
Biri qana bulaşdı.
Aftabanı vurdum daşa,
Su gəlir coşa-coşa,
Əli ilə Məhəmməd.
Yazılıbdır bir daşa!

DƏVƏ VƏ TIKAN

Bir dəvə çöldə otlayırdı. yarpaqlanmış tikan koluna yaxınlaşıb, istədi onun yarpaqlarını yesin. Ağzını kola tərəf uzadanda gördü ki, onun içində bir ilan qıvrılıb yatıb. Dəvə tamah dişini ondan çəkib geri qayıtdı. Kol belə xəyal eylədi ki, dəvə onun tikanından qorxub çəkildi. Dəvə kolun fikrini duyub dedi:
– Mənim qorxum səndən deyil, o gizlənmiş qonaqdandır.

Məsəllər:

Köpək qaya kölgəsində yatar, elə bilər öz kölgəsidir.
Dəvəçi ilə dost olanın darvazası gen gərək.
Dəvə gördünmü? – Qığını da görmədim.

NAZİKBƏNAZİK – TAZİKBƏTAZİK

Biri var imiş, biri yox imiş, bircə birə var imiş, adı Tazikbətazik, bir də bir bit var imiş, adı Nazikbənazik.
Tazikbətazik Allahın əmrilə Nazikbənaziyi özünə arvad almışdı.
Ay ötdü, il dolandı, qış gəldi, çoxlu qar yağdı.
Tazikbətazik arvadına dedi:
– Mən çıxım damımızın qarını kürüyüm, sən də bir qazan umac bişir, yeyək, qarnımız qızsın.

Nazikbənazik dedi:

– Yaxşı olar.

Tazikbətazik çıxdı damın qarını kürəməyə, Nazikbənazik də ocaq qalayıb birqazan umac asdı.

Tazikbətazik az kürəmişdi, çox kürəmişdi, birdən ayağı sürüşüb bacadan düşdü umac qazanının içinə və o saat öldü. Bunu görəndə Nazikbənazik başına çırpdı, dizinə çırpdı. Haray hara çatar! Ölən bir də dirilməz ki!

Nazikbənaziyin başına döyüb ağlamağını sərçə görüb ondan soruşdu:

– Nazikbənazik, bu nədir niyə ağlayırsan?

Nazikbənazik dedi ki, daha nə olacaqdır, Tazikbətazik damın qarını kürədiyi yerdə ayağı sürüşüb umac qazanının içinə düşüb ölübdür.

Bunu eşitcək sərçə də başına - gözünə döyə - döyə uçdu getdi.

Ona bir qarğa rast gəldi və soruşdu:

– Sərçeyi - cükcük, bu nədir?

Sərçeyi - cükcük cavab verdi ki:

– Sərçeyi - cükcük neyləsin, Nazikbənazik deyir, Tazikbətazik qar kürədiyi yerdə bacadan umac qazanına düşüb ölübdür.

Qarğa bu xəbəri eşidəndə çox biki olub, uçdu, qondu çinar ağacına. Çinar onun biki olduğunu görüb soruşdu:

– Qarğeyi - qırqır, bu nədir?

Qarğa dedi:

– Qarğeyi - qırqır neyləsin. Sərçeyi - cükcük deyir ki, Nazikbənazik deyir ki, Tazikbətazik qar kürəyəndə bacadan umac qazanına düşüb ölübdür.

Bu xəbəri eşidəndə çinar da çox biki oldu. Yanından dəvə keçib gedəndə onun biki olduğunu görüb soruşdu:

– Çinarbəçinar, bu nədir?

Çinar cavabında dedi ki:

– Çinarbəçinar neyləsin. Qarğeyi-qırqır deyir ki, Sərçey - cükcük deyir ki, Nazikbənazik deyir ki, Tazikbətazik ölübdür.

Bu pis xəbəri eşidəndə dəvə biki olub başladı getməyə. Onun qabağına suya gedən bir qarı çıxdı. Qarı dəvənin belə damaqsız olmağını görüb, ondan soruşdu:

– Dəvəyi - löklök, bu nədir?

Dəvə cavab verdi ki:

– Dəvəyi - löklök neyləsin? Çinarbəçinar deyir ki, Qarğeyi - qırqır

deyir ki, Sərçeyi – cükcük deyir ki, Nazikbənazik deyir ki, Tazikbətazik ölübdür.

Bu xəbəri eşidən kimi qarı da vurub səhəngini sındırdı. Elə ki, bulağın başına gəldi, bulaq qarının sınımış səhəngini və bikefliyini gördü, ondan soruşdu:

– Vurub – sındıran, bu nədir?

Qarı cavab verdi:

– Vurub-sındıran neyləsin. Dəvəyi - löklök deyir ki, Çinarbəçinar deyir ki, Qarğeyi – qırqır deyir ki, Sərçeyi - cükcük deyir ki, Nazikbənazik deyir ki, Tazikbətazik dama çıxıb qar kürədiyi yerdə ayağı sürüşüb, bacadan umac qazanının içinə düşüb ölübdür.

Bulaq bu xəbəri eşidəndə çox qüسسə elədi və qüسسədən onun suyu qurudu. İndi də bulağın suyu axmıyır.

Məsəllər:

Ata olmayan ata qədrini bilməz.

Anası çıxan ağacı qızı budaq - budaq gəzər.

Qırağına bax bezini al, anasına bax qızını al.

Ata oğula bağ qıydı, oğul ataya salxım qıymadı.

Kürəkən, kül əkən.

Oğlan atanın kövsənini əkər.

Qız yükü, duz yükü.

Qız idim sultan idim, nişanlandım xan oldum,

gəlin oldum qul

oldum, ayaqlara çul oldum.

Qızım sənə deyirəm, gəlinim, sən eşit.

Birənin qanını aldın, canını aldın.

LAYLA

Bizim yerlər qalın meşə,

Taxtında otur həmişə,

Aranında gül bitsin,

Yaylağında bənövşə.

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Layla dedim ucadan,

Ünüm çıxdı bacadan,

Səni tanrı saxlasın,

çiçəkdən, qızılcadan.

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatınca,

Gözlərəm ay batınca,

Canım zinhara gəldi

Sən hasilə çatınca.

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Layla dedim adına,

Haqq yetişsin dadına.

Hər layla eşidəndə

Balam düşər yadıma.

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Dağlara sərin düşər.

Kölgəsi dərin düşər.

Hər vaxt layla deyəndə

Yadıma Pərim düşər.

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Layla beşiyim, layla,

Evim-eşiyim, layla.

Sən yat, yuxun alginən

Çəkim keşiyin layla!

Balam layla, a layla!

Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

BALA BARƏSİNDƏ

Mən aşıqəm balasın,
Laçın verməz balasın.
Mən balamı istərəm,
Balam istər balasın.

QARDAŞ BARƏSİNDƏ

Mən aşıq qardaşa düşər,
Qar yağar qar daşa düşər.
Qardaşın müşkül işi,
Yenə qardaşa düşər.

GƏLİNİN SÖZLƏRİ

Baldızım - çuval bizim,
Dəm - dəm batar, mən neyləyim,
Qaynanam dəmir darağı,
Dıqladar ötər, mən neyləyim.
Qayınatam - sərvi ağacı,
Qayınım - gül yarpağı,
Xatirim tutar mən neyləyim.

QAYNANANIN SÖZLƏRİ

Qaynana deyər:

Payız günündə qızım otursun oğlu qucağında
Yaz günündə gəlinim otursun qızı qucağında.

YAZ

Novruz bahar oldu, cahan tazə tər oldu,
Rəf oldu ələmlər.
Dağıldı bu şadlıq xəbəri dərbədər oldu,
Yandı oda qəmlər.
Göydən yerə yağdı nə gözəl şəbnəm rəhmət,
Bitdi gülü lələ,
Xoş nəğmələnilib bülbülü şeyda ötər oldu,
Açıldı irmələr.

İlin fəsilləri: yaz, yay, payız, qış,

Günlərin adları: cümə, şənbə, bazar, bazar ertəsi, tək(xas),
çahar-şənbə, cümə axşamı (adına).

Tapmaca:

17. Üçü bizə yağdır,
Üçü cənnət bağıdır.
Üçü yığar gətirər,
Üçü vurur dağıdar.

GÜNƏŞİ ÇAĞIRMAQ

Gün çıx, çıx, çıx!
 Kəhər atı min, çıx!
 Oğlun qayadan uçdu,
 Qızın təndirə düşdü,
 Keçəl qızı qoy evdə,
 Saçlı qızı götür, çıx!
 Gün gütdi su içməyə,
 Qırmızı don biçməyə.
 Gün çıxıbdı yetirəcək.
 Qarı yerdən götürəcək,
 Keçəl qızı gətirəcək,
 Saçlı qızı gətirəcək,
 Duman, tac, qaç, qaç!
 Səni qayadan asarlar!
 Buduna damğa basarlar!
 Gün getdi dağ başına,
 Könlü şamama istəyən
 Dolansın tağ başına.

QIZLAR NƏĞMƏSİ

Əlimi bıçaq kəsibdi.
 Dəstə bıçaq kəsibdi.
 Yağ gəyirin, yağlayaq,
 Bal gətirin, ballıyaq,
 Dəsmal verin bağlıyaq,
 Dəsmal dəvə boynunda,
 Dəvə Şirvan yolunda.
 Şirvan yolu buz bağlar,
 Dəstə-dəstə gül bağlar.
 O gülün birin üzəydim,
 Tellərimə düzəydim.
 Qardaşımın toyunda
 Oturub-durub süzəydim.
 Çay daşıbdır, lil gəlir.
 Dəstə-dəstə gül gəlir.
 O gülün birin üzəydim,
 Saç bağım düzəydim.
 Saç bağım qatar-qatar,
 Üstündə qardaş yatar.
 Qardaşın əl yaylığı,
 Ucları zər yaylığı.
 Hərə bir ağız desin
 Qardaşa can sağlığı.
 Hop-hopun olsun, qardaş!
 Gül topun olsun, qardaş!
 Gül ağacı dibində,
 Gülbünün⁹ olsun qardaş!
 Dəyirman üstü çiçək,
 Orağ gətir, gəl biçək
 Qardaş, nişanlım gördüm,
 Uzunboy, qarabirçək.

⁹Gülbün – toyun axırıncı günü qızlar və gəlinlər yığılıb şadlıq edirlər və sonra evlərinə dağılırlar.

Məsəllər:

Can versən, qardaşa ver, min il getsə yad olmaz.
Yaxşı gündə yad qonşu, yaman gündə vay qardaş.

Qızın oldu, qırmızı donunu çıxar.
Qız idim,
Geydirdilər zövqü-səfa köynəyini.
Nişanlandım,
Geydirdilər şövqü-səfa köynəyini.
Gəlin oldum,
Geydirdilər cövrü-cəfa köynəyini.

Tapmaca:

18. Biz-biz idik,
Yüz qız idik.
Bizi üzdümlər,
İpə düzdümlər.

TÜLKÜ VƏ ÜZÜM

Bir günü tülkü qağa
Gəlib girdi bir bağa,
Dolandı sola keçdi,
Dolandı keçdi sağa.

Gördü üzüm sulanır,
Yüz cürə rəngə çalır.
Dəyibdi kəhrəbatək,
Sallambdır, saralır.

Tülküciyəz dayandı,
Baxdı, ağzı sulandı.
Dişi alışma tutdu,
Dodağı, dili yandı.

Düz bir saat dayandı
Quyruq üstə dolandı.
Üzüm ucada idi,
Əl çatmadı usandı.

Acıqlanmış qayıtdı,
O yenə çölə getdi.

Uzaqlaşıb özünə,
Belə təsəlli etdi:

Doğrudur mənim sözüm,
Dəyməyibdir o üzüm.
Yesəm dişim qamaşar,
Yemədim onu özüm.

(İ.A.Krılovdan tərcümə)

Məsəllər:

Pişiyn əli ətə çatmaz, deyər qoxuyubdur.
Ayı meşədən küsüb, meşənin xəbəri yoxdur.
Aclıq adama oyun öyrədir.
Ac gəzib tox sallanır.
Acam-quyruq acıyam, bağır-öfkə¹⁰ acı deyiləm.

BUĞDA, ARPA VƏ DARİ

Bir gün buğda, arpa və darı bir-biriylə söhbət edirdilər.

Buğda dedi:

– Mənim bir tikəm bir dağı aşırır.

Arpa dedi:

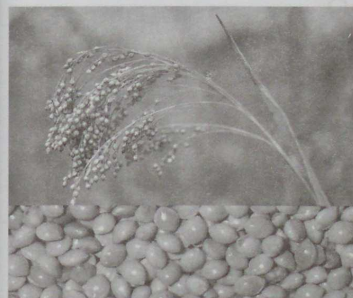
– Mənim də bir tikəm dağın yarısına kimi çıxardır, amma aşırmağına zəmin ola bilmərəm.

Darı da dedi:

– Mən xalqın uşağının qanına bais ola bilmərəm ki, evindən çıxarıb borana salam, öldürəm. Məndə o qüvvət yoxdur.

¹⁰ Bağır-öfkə - ciyər-qursağ.

DARİ VƏ BUĞDA

Buğda

Yastı-yastı yatarsan,
Köl dibində bitərsən.
Məndən sənə qarışmasa
Palıddan da betərsən!

Darı

Mənə darıcan dəyərlər
Yağ, bal ilə yeyərlər
Ehtiyatla götürüb;
Güclə saca yetirərlər.

Taxıl: buğda, arpa, darı, qarğıdalı, çəltik, pərnice, küncüt, şahdana.

Məsəllər:

Arpadan, buğdadan əlim üzüldü, ümidim sənə qaldı, darı xirməni.

Bildirçinin bəyliyi darı solanacandır.

Darıya girən donuz payanı özünə qəbul eylər.

Kiş-kiş ilə donuz darıdan çıxmaz.

Tapmacalar:

20. Ağac başında darı quyusu.
21. Ağac başında sarı yumaq.
22. Havalər, ha havalər,
Çöldə dovşan balalar
Dırnağından su içər,
Dimdiyindən balalar.

23. Sarı saqqal, uzun hoqqar,
Onu tapmayan olsun çaqqal.
24. Bir bölük atlar,
Çəməndə otlar.
Vədəsi gələndə
Dimdiyi çatlar.

TÜLKÜNÜN HEKAYƏTİ

Bir kişinin maldan – dövlətdən ancaq bir neçə toyuq – cücəsi var idi. Bir tülkü bunlara dadanıb, gecədə birini aparıb yeyərmiş. Axırda kişinin bircə toyuğu qalır. Kişi gecə yatmayıb pusquda oturur ki, görsün toyuqları aparan kimdir. Gecənin bir vaxtı tülkü xəlvətə gəlir ki, o qalmış toyuğu da aparıb yesin. Tülkü toyuq damına girəndə kişi tez qapıları bağlayıb, arvadını yuxudan oyadır və ikisi köməkləşib tülkünü tuturlar. Kişinin ürəyi çox yanmışdı və tülküdə acığı var idi. Ona görə tülkünün toyuq-cücəni bir-bir yadına salıb bu sözləri oxuya-oxuya onu döyür:

Qaya başında durarsan,
Sarı bığını burarsan.
On beş cücəmi qırarsan.
Tülkü, səfa gördüm səni,
Nə yazıq tanıdın məni?!

Tülkü, quyruğun aladır,
Qayalar sənə qaladır.
Tazı başına bələdir.
Tülkü, səfa gördüm səni
Nə yazıq tanıdın məni?!

Əlimə aldım kürəyi,
Yoxladım damı-dirəyi,
Qopdu tülkünün ürəyi.
Tülkü, səfa gördüm səni,
Nə yazıq tanıdın məni?!

Arvad, götür yarmaçanı,
Qoyma deşikdən qaçanı.
Neylədin xoruz-beçəni?
Tülkü, səfa gördüm səni,
Nə yazıq tanıdın məni?!

Təndirə qoydum noxudu,
Dərdim ürəkdə çox idi,
Yoxladım, fərəm yox idi.
Tülkü, səfa gördüm səni,
Nə yazıq tanıdın məni?!

Gecə pusquda yataram.
Yuxuma haram qataram,
Dərini baha sataram.
Tülkü, səfa gördüm səni,
Nə yazıq tanıdın məni?!

DÜZGÜ

Beşdi-beşdi ha beşdi,
Ağacdan alma düşdü.
Almanın yanı zədə,
Zədəni yeməz gədə.
Çoban çöldə gəzirdi,
Davarların düzürdü.
Çoban qoyuna gedər,
Köpəyi adam didər.

Qabağında beş keçi,
 Hanı bunun erkəci,
 Erkəc qazanda qaynar,
 Qənbər bucaqda oynar.
 Bu iş genə nə işdi,
 Beş barmağım gümüşdü.
 Gümüşü verdim tata,
 Tat mənə darı sata.
 Darını səpdim yerə,
 Yerdə bitib göyərə.
 Yerdən darı göyərdi,
 Biçinçi gəldi dərdi.
 Biçinçi Həzrətqulu,
 Cibində vardır pulu.
 Həzrətqulu bənnadı,
 Arvadını danladı.
 Arvadı Cahan banı,
 Bunun çarşabı hanı?
 Çarşabı cırılıbdı.
 Qolbağı qırılıbdı.
 Cahan gedib hamama
 Çarşabını yamama.
 Hamamın suyu isti,
 İsti su da nə pisdi!
 Telpəri onun qızı,
 Paltarı qıpqırmızı,
 Oğlunun adı Xıdır,
 Əlindəki dəhrədir.
 Xıdırbəyin dəhrəsi,
 Telpərinin çöhrəsi,
 Cəhrə demə, əsasdı,
 Dəhrə demə almasdı,
 Telpəri yunu darar,
 Xıdırbəy odun yarar.

ŞƏNGÜLÜM, ŞÜNGÜLÜM, MƏNGÜLÜM

Biri var imiş, biri yox imiş, allahdan başqa heç kəs yox imiş. Birə keçi var imiş, bu keçinin də üç balası. Birinin adı Şəngülüm, birinin adı Şüngülüm, birinin də adı Məngülüm.

Bu keçi hər gün gedib meşədə və çöldə otlarmış. Balaları da qapıları bağlayıb evdə oturarmışlar. Keçi otlamaqdan qayıdanda qapının dalından çağırarmış:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm!
 Açın qapını, mən gəlim!
 Ağzımda su gətirmişəm,
 Döşümdə süd gətirmişəm,
 Buynuzumda ot gətirmişəm.

Bunu eşidən kimi balaları sevinib tez qapını açarlarmış və anaları onları doyuzdurub yenə gedərmiş çölə-bayıra otlamağa.

Bir gün keçi getcək qurd gəlib durur qapının dalında və başlayır çağırmağa:

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm!,
 Açın qapını mən gəlim!
 Ağzımda su gətirmişəm,
 Döşümdə süd gətirmişəm,
 Buynuzumda ot gətirmişəm.

Balaları elə bildi ki, bunları çağırən analarıdır. Cəld qapını açdılar. Qurd içəri girib Şəngülüm ilə Şüngülümü tutub yedi, amma Məngülüm qaçıb evin küncündə gizləndi. Qurd onu görmədi. Keçi düzü, çəmənə otlayıb qayıtdı evinə və həmin sözlər ilə başladı uşaqlarını çağırmağa. Amma içəridən bir kəs ona cavab vermədi. Neçə dəfə Şəngülüm, Şüngülüm deyib çağırırsa da ona cavab verən olmadı və qapı açılmadı. Axırda özü qapını sındıraraq girdi evə. O yana, bu yana baxdı, balalarının

heç birini görmədi. Axırda qaranlıq küncün birində Məngülümü gördü.
Başlarına gələni Məngülüm anasına nağıl elədi. Onda keçi çıxdı
dovşan damının üstünə və ayaqları ilə damı döydü.

Dovşan içəridən çığırdı:

– O kimdir?

Keçi cavab verdi ki, mənim balalarımı sənmi yemisən?

– Dovşan cavab verdi ki, yox, mən yeməmişəm, get tülküdən xəbər al.

Keçi getdi, çıxdı tülkünün damının üstünə və başladı ayaqları ilə
döyməy. Tülkü içəridən çığırdı:

– O kimdir, mənim damımın üstə çıxıb?!

Keçi dedi:

– Mənim balalarımı sənmi yemisən?

Tülkü cavab verdi:

– Yox, mən yeməmişəm, get qurddan soruş.

Keçi getdi çıxdı qurdun damının üstünə. Bu vaxt qurd da bir qazan
aş asmışdı, ocağın üstə bişirirdi. Keçi damı döyəndə bunun aşının içinə
torpaq töküldü. Onda qurd çığırdı:

O kimdir damım üstə,

Toz tökər şamım üstə?

Aşımı şor eylədi,

Gözümü kor eylədi?

Keçi cavab verdi:

Mənəm, mənəm, mən paşa,

Buynuzum qoşa-qoşa.

Çıx eşiyə, savaşa!

Qurd çölə çıxdı ki, görsün nə var.

Keçi dedi:

– Sən mənim balalarımı yemisən, gəlmişəm səninlə savaşam.

Qurd istədi ki, boynundan atsın, amma ata bilmədi və keçi ilə şərt
qoydular ki, hər ikisi bir yerdə gedib qazıya şikayət eləsinlər. Keçi getdi
evinə, bir kasa qatıq çaldı və bir dəstərxan yağlı çörək bişirdi ki, qazıya
sovqat aparsın.

Qurd da bir dağarcığın içinə üç-dörd noxud dənəsi saldı, üfürüb içini
yel ilə doldurdu və sonra ağzını bərk bağlayıb özü ilə gətirdi. Gəldilər
qazının hüzuruna. Qazı keçinin sovqatını alıb baxdı və çox xoşhal

oldu. Sonra qurdun dağarcığını açdı. Noxudun biri sıçrayıb qazının bir
gözünü çıxartdı. Qazı işi belə kəsdi ki, keçi ilə qurd gərək savaşınsınlar və
qurda da bir buynuz qayrılısın. Qazı keçinin buynuzunu daha da iti elədi.
Amma qurda da çürük ağacdən bir buynuz qayırdı. Keçi ilə qurd başladı
dalaşmağa. Bir-iki dəfə vuruşandan sonra qurdun buynuzu sındı və keçi
vurub onun qarnını yırtı.

Qurd bağırdı:

– Vay bağırsağım, vay.

Keçi cavabında dedi:

Şəngülümü, Şüngülümü yeməyəydin!

Vay bağırsağım deməyəydin!

Məsəllər:

Keçi suyu bağıra-bağıra keçər.

Qurd tutduğu yerdən qanıq olur.

Qurdun adı bədnamdır, yesə də, yeməsə də.

Qurd yuvasından sümük əskik olmaz.

Buynuzsuz qoçun qisasını buynuzlu qoşda qoymazlar.

Tapmacalar:

25. Bizim evdə bir kişi var, aşın içindən noxudun seçər.

26. Bizim evdə bir kişi var, köndələn yatışı var.

27. Bizim evdə bir kişi var, nənəm ilə işi var.

GÜDÜ - GÜDÜ¹¹

Çox yağıntı olanda və gün çıxmıyanda uşaqlar çömçəni gəlin kimi
bəzəyib qapı-qapı gəzdirir və aşağıda yazılan sözləri oxuyub, hər evdə
bir qaşiq yağ və bir ovuc un yığır, fəsəli bişirib yeyirlər. Oxunan sözlər
bunlardır:

Güdü-güdü ha, güdü-güdü!

Güdü-güdünü gördünüz mü,

Güdüyə salam verdinizmi?

¹¹Azərbaycanın bəzi yerlərində Güdü-güdü əvəzinə "Qodu-qodu", "Düdü-düdü" də deyirlər.

Güdü burdan ötəndə
"Qırmızı günü gördünüzmü?"

Güdü palçığa batmışdı,
Qarmaladım götürdüm.
Qızıl qaya dibindən
Qırmızı gün götürdüm.

Qara toyuq qanadı
Kim vurdu, kim sanadı?
Göycəliyə getmişdim
İt baldırım daladı.

Yağ verin yağlamağa,
İp verin bağlamağa.
Verənin oğlu olsun.
Verməyənin qızı olsun,
Bir gözü də kor olsun.
Təndirə düşsün.
Qırmızı bişsin!

Məsəllər:

Yağışdan çıxdım, yağmura düşdüm.
İslanmışın sudan nə paki.
Göydən nə yağdı ki, yer onu qəbul etmədi.

Tapmacalar:

28. O nədir ki, göydən yerə sallanır?
29. O nədir ki, hər nə desən allanır?
30. O nədir ki, göbəyindən nallanır?
31. Min-min minara.
Dibi qara,
Yüz min çiçək
Bir yarpaq?
32. Dəryada bir gül bitib, adı yox,
Şirinlikdən yemək olmaz, dadı yox.

VUR NAĞARA, ÇIX QIRAĞA

(Oyun sözləri)

İynə-iyne,
Ucu düymə,
Bal ballıca,
Ballı keçi,
Şam ağacı,
Şatır keçi,
Qoz ağacı,
Qotur keçi.

Happan,
Huppan,

Qırl.

Yırtıl,

Su iç

Qurtul.

Əmim oğlu,

Uzunbıqlı,

Haldırım dedi,

Huldurum dedi,

Göyə bir ağac atdı.

Qarğı sapı

Gül budağı,

Motala-motal,

Tərsə motal,

Ellər atar,

Qaymaq qatar,

Ağ quşum-ağar çinim,

Göy quşum – göyərçinim,

Vur nağara çıx qırağa!

Yuxarıda yazılan sözləri uşaqlar oyunu icra edərkən deyirlər. Xırdaca uşaqlar dövrə vurub oturur, ayaqlarını bir yerə uzadırlar. Onların biri başlayır bu sözləri oxumağa. Hər kəlməni deyəndə əlini növbə ilə

yoldaşlarının və özünün ayağının üstünə qoyur.

Mətnin sonundakı “çix qırağa” sözləri hər kəsin ayağının üstə deyilsə o, ayağını çəkir. Sonra yenə başdan həmin sözlər oxunur və uşaqlar bir-bir ayaqlarını çəkirlər. Hər kəsin ayağı axıra qalsa, onu üzün üstə uzadır, əllərini yumruq tutub bir-birinin üstə onun arxasına qoyub soruşurlar:

– Əl üstə kimin əli?

Hərgah tapsa, onu durğuzurlar, tapmasa, “götürün vurun, yalandır!” deyib onu bir neçə dəfə astaca vururlar və yenə soruşurlar:

– Əl üstə kimin əli?

Uşaq tapanadək onu astaca yumuruqlayırlar.

Tapmaça:

33. Kitab kitab içində,
Atlas da qab içində,
Nə molla bilir, nə axund,
O da bir qab içində.

TÜLKÜ VƏ KƏKLİK

Bir kəklik dağ başında oxuyurdu. Yülkü onun səsinə eşidib yanına gəldi və dedi:

– Ay kəklik, sən ki, belə gözəl quşsan və belə gözəl səsin var, elə həmişə oxuyursan? Bəs sən heç yuxulayıb yatmışsan?

Kəklik dedi:

– Niyə yatmıram, əlbəttə ki, yatıram!

Tülkü dedi:

– İndi ki, belədir, bir mənə göstər görüm, sən necə yatırsan?

Kəklik yatmağını tülküyə göstərmək üçün gözlərini yumdu, Tülkü cəld sıçrayıb onu tutdu.

Kəklik gördü ki, tülkü onu aldadırmış. Axmaqlıq edib onun hiyləsinə inanıbdır. İndi tülkü onu yeyəcək. Başını tülkünün ağzından çıxarıb dedi:

– Ay tülkü baba, sən ki, belə zirək heyvansan və belə cəld şikar tutursan, heç şikarı yeyəndə Allaha şükür edirsən?

Tülkü cavab verdi:

– Necə ki, eləmirəm, yaxşı eləyirəm.

Onda kəklik dedi:

– İndi tutaq ki, sən məni yeyibsən, bir Allaha şükür elə görüm, nə sayaq edirsən?

Tülkü ağzını açdı ki, şükür eləsin, kəklik bu anda uçub qondu bir qayanın üstünə.

Tülkü vəziyyəti belə görüb dedi:

– Kəklik qardaş, sən ki, mənim ağzımdan qurtardın, get, amma lənət gəlsin o adama ki, şikarını yeməmiş Allaha şükür edə!

Kəklik cavabında dedi:

– Yaxşı deyirsən, tülkü baba, o adama da lənət gəlsin ki, yuxusu gəlməmiş gözlərini yumub yatmaq istəyə!

Məsəllər:

Sonrakı peşmanlıq fayda verməz.

Əldən gedən ələ gəlməz.

Doğruya zaval yoxdur, çəkəsən hər divana.

TÜLKÜ

Tülkü, tülkü, tünbəki,

Quyruq üstə nəlbəki.

Aslan ala ağamız,

Qaplan qara qağamız,

Xoruz bizim mollamız,

Çaqqal da çavuşumuz,

Alaqarğa carçımız,

Sağsağan xəbərçimiz,

Toyuq bizim çərçimiz,

İlan bizim qamçımız.

Sarı babada gəzərsən.

Bir çomaq vurram ölərsən.

Tülkü, tülkü, tülkü, səni

Öldürərlər bil ki, səni!

Məsəllər:

Tülkü tülkülüyünü sübut edincə, dərisini boğazından çıxardılar.
Dərə xəlvət, tülkü bəy.
Tülkü tülküyə buyurar, tülkü də quyruğuna.

Tapmaca:

34. Bir dərədə yeddi təpə,
Hər təpədə yeddi dəlmək.
Hər dəlməkdə yeddi tülkü,
Hər tülkünün yeddi balası.
Eylər neçə hamısı?

Yanıltmac:

Getdim gördüm bir dərədə iki kar, kor, kürkü yırtıq kirpi var. Dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpi, erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamamaqdansa, erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpi dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamayır.

PİSPİSA XANIM VƏ SİÇAN BƏY

(Dozanqurdu Düzxatun və Siçan Solub bəy)

Biri var imiş, biri yox imiş, allahdan başqa heç kəs yox imiş. Bir də bir Pıspısa xanım var imiş.

Bir gün bu pıspısa xanımın könlünə ərə getmək düşdü. Geyindi-keçindi, bəzəndi-düzəndi, öz evinin qapısına çıxdı və dedi:

– Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!

Bir odunçu gəlib keçəndə Pıspısa xanımı görüb dedi:

– Mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım dedi:

– Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Oduqçu dedi:

– Balta ilə vuraram əzilərsən.

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.

Oduqçu getdi. Pıspısa xanım yenə başladı:

– Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!

Bir də gördü ki, kürəkçi gəlir. Kürəkçi dedi:

– Pıspısa xanım, mənə gələrsənmi?

Pıspısa dedi:

– Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Kürəkçi dedi:

– Bir kürək çalaram, xıncım-xıncım olarsan!

Pıspısa xanım dedi:

– Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm!

Kürəkçi də getdi.

Yenə Pıspısa xanım dedi:

– Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!

Bu halda siçan oradan keçirdi. Gördü Pıspısa xanım bəzənib-

düzənib, geyinib kecinib, özünə zinət verib, evinin qapısına çıxıb.

Qara xaradan don geyib əyninə,
Ucunu qatlayıb salıb çiyinə.
Tökübdür üzünə qara tellərin,
Yuyub tərtəmiz, aparıb əllərin.
Çəkib gözlərinə qara sürmələr.
Salıb başına əbrələr, tirmələr,
Xuraman-xuraman ki, rəftar edir,
O rəftara səvi-giriftar edir.
Soluna baxır, gah baxır sağına,
Baxır gah qolundakı qolbağına.
Durub hər yana o baxır naz ilə,
Deyir bu sözü xoş bir avaz ilə:
Gedirəm ərə, mən gedirəm ərə.
Ər olmasa, axır gedirəm gora.

Siçan Solub bəy gəldi Pıspısa xanımın yanına, dedi:

– Salaməleyk, Dozanqurdu Düzxatun, Pıspısa xanım, sevgili canım, ruhi-rəvanım, canü cananım, tabu təvanım! Kefin, halın? Həmişə belə kefdə, gəzməkdə, seyri-səfada olasan!

Dozanqurdu Düzxatun gözünün altınca Siçan Solub bəyə baxıb gördü, amma nə Siçan Solub bəy!

Geyinib əyninə cübbə səncəbdan,
Bəzənib-düzənibdi hər babdan.
Atıb dalına quyruğunu şir kimi,
Qulaqların dik tutub, tir kimi.
Gəlir küylə, heç bilmirsən kimdi bu,
Ki hansı vilayətdə hakimdi bu.
Yuvadan çıxıb naz ilə yol gedir,
Gah sağ gedir yolda, gah sol gedir,

Döş ağ , gözü qara, arxası da boz.
Dişi incitək, ağızında yoxdur söz.
Qara gözlərini süzdürür hər yana,
Çəkir burnunu ki, iy-miy qana.

Dozanqurdu Düzxatun dedi:

– Ay əleykəssalam, Siçan Solub bəy, top qara birçək, yeridə ördək, dişləri mixək, qıçları dirək, hamıdan göyçək, dəxi nə demək? Halın, kefin kökdümü? Damağın çağdımı, canın-başın sağdımı?!

Siçan Solub bəy dedi:

– Sağ ol, Pıspısa xanım, əzizim-canım, mənə gələrsənmi?

Pıspısa dedi:

– Məni döyəndə nə ilə döyersən?

Siçan Solub bəy dedi:

– Səni döymərəm, döysəm də quyruğumu molçi eylərəm, batıraram xanımların sürmədanına, gözünə sürmə çəkərəm.

Dozanqurdu Düzxatun dedi ki, sənə gedərəm. Razi oldular. Toy elədilər. Pıspısa xanımı Siçan Solub bəy aldı, apardı evinə. Bir zaman yaxşıca yeyib-içib kef elədilər.

Bir gün Siçan Solub bəy Pıspısa xanıma dedi:

– Sən evdə otur, mən gedim şah evinə, sənə noğul, nabat, şirni və hər cürə həlviyyat gətirim. Qoy yanına, könlün istədikcə at ağzına, xırıldat, ye.

Dozanqurdu Düzxatun dedi:

– Get, amma tez gəl. Sənsiz damın altında tək otura bilmirəm, qorxuram.

Siçan Solub bəy dedi:

– Qorxma, tez gələm!

Pıspısa xanım oturdu, oturdu, qərarı tutmadı. Fikirləşdi ki, Siçan Solub bəy gəlincə durub onun paltarlarını aparıb dəvəizi dərin göldə yuyum, sərim, qurudum, gələndə verim geysin əyninə ki, üst-başı təmiz olsun.

Siçan Solub bəyin paltarını apardı yumağa. Amma yuyanda ayağı sürüşüb düşdü dəvəizi dərin gölə.

Sağa dolandı, gürp düşdü, sola dolandı, şarp düşdü, nə qədər əlləşdisə çıxı bilmədi, hər nə qədər çapaladisa, qurtara bilmədi. Dəvəizi dərin göldə az qaldı, çox qaldı, gördü ki, bir neçə atlı gedir. Durdu çığıрмаğa:

Tapur-tupur atlılar,
Qolları bazbatlılar.¹²
Şah evinə gedərsiz,
Siçan bəyə deyərsiz:
Pıspısa Püstə xanım,
Dabanı xəstə xanım,
Düşüb dəvə gölünə
Boğulur xəstə xanım.

Atlılar o yana, bu yana baxdılar, heç kəsi görmədilər. İstədilər getsinlər, Pıspısa xanım yenə başladı həmin sözlər ilə atlıları çağırmağa. Gəlib gördülər ki, bunları çağırən bir dozanqurdudur, düşübdür, dəvəizi dərin gölə, boğulur. Bunları görəndə Dozanqurdu Düzxatun dedi:

Gedin deyin Siçan bəyə,
Börkü dəlik Solub bəyə:
Saçı uzun, saray xanım,
Donu uzun, daray xanım.

Dozanqurdu Düzxatun paltar yuduğu yerdə sürüşüb dəvəizi dərin gölə, boğulub ölür, durmasın, özünü mənə tez yetirsin!

Atlılar çox təəccüb edib, gətdilər şah evinə. Gördüklərini orada nağıl elədilər. Siçan Solub bəy şirni sandığının içində gəzirdi, bu xəbəri eşidib qaçdı və tez özünü Pıspısa xanıma yetirdi. Gəldi gördü ki,

Pıspısa xanım dəvəizi dərin göldə batır, çıxır. Az qalıb ki, canı çıxsın. Cəld əlini uzadıb dedi:

Əlini mənə cik – ərəcik!

Dozanqurdu dedi:

– Yeri, mənəciyəz səndən küsərəcik!

Siçan Solub bəy yenə dedi:

– Əlini mənə cik-ərəcik!

¹²Bazubənd deməkdir.

Pıspısa xanım cavab verdi:

– Yeri, mənəciyəz səndən küsərəcik!

Siçan üçüncü dəfə dedi:

– Əlini mənə cik-ərəcik!

Dozanqurdu dedi:

– Yeri, mənəciyəz səndən küsərəcik!

Axırda siçanın acığı tutdu, bir ovuc palçıq götürüb çırpdı dozanqurdunun başına və dedi:

Küsərəciksən – küsərəcik,

Üstübə palçıq enirəcik.

Dozanqurdunun oradaca canı çıxdı. Yazıq Dozanqurdu Düzxatun!

DURNALARA XİTAB

Göy üzündə bölük-bölük durnalar,

Nədir sizin əhvalınız, halınız.

Bir ərz-hal yazdım yarə söyləyin,

Dost kuyuna düşər isə yolunuz.

Mənim yarım, siz də görüb şaşarsız,

Ol uca dağları necə aşarsız,

Ovçu görən kimi siz də çaşarsız,
Qışdı, qar-amandı sizin eliniz.

Baxın şahin pəncəsinə düşərsiz,
Çeşməli dağları onda keçərsiz,
Yaz olcağın yaylaqlara köçərsiz,
Qırarsınız qanadımız, qolunuz.

Dərdli Kərəm deyər uğradım dərdə,
Canım qurban olsun mərd oğlu mərdə,
Səfil durna nə gəzirsiz bu yerdə,
Yoxmu sizin vətəniniz, eliniz.
Qəribəm yoxdur arxam,
Qanadım yoxdur qalxam,
Çıxam qəlbi dağlara,
Vətənə doğru baxam!

Meyvəcat: Alma, armud, nar, heyva, üzüm, şaftalı, ərik, albuxara, əncir, albalı, gavalı, giləs, alça, tut, cəviz(qoz), şabalıd, fındıq.

Məsəllər:

Bağda ərik var idi, salam-əleyk var idi, bağdan ərik qurtardı salam-əleyk qurtardı. Ağzında yaxşı yer eyləmişən, əgər baqqal armud versə. Armud ağzıma – sapı savalana. bağçalar barı – heyva narı, hamı dinsə də - sən dinmə barı.

Tapmacalar:

35. Ətindən kabab olmaz, qanından kasa dolar. Hacılar həccə gedər, cəhd eylər gecə gedər, bir yumurta içində yüz əlli cücə gedər. Ağac başında önlü dağarcıq.

BOSTAN VƏ DİRRİK MƏHSULATI

Yemiş(qovun), qarpız, şamama, xiyar, qabaq, səlx, kələm, kök, soğan, sarımsaq, turp.

Səbziiyyat: Keşniş, cəfəri, kərəviz, bağdanus, kəvər, nanə, reyhan, mərəzə, razyana, acitərə, ispanaq.

Məsəllər:

Soğan yeməmişən için niyə göynəyir? Atan soğan, anan sarımsaq, sən hardan oldun gülməşəkər.

Tapmacalar:

36. Bir damım var içi dolu adam, amma qapısı yox.
Bir damım var təndir gülü.
Çatı su içər, dana köpər.
Zülfün ucu gümüşdür,
Sal boynuma ilişdir.
Yemişlərdə yarpaqsız,
Tap görüm necə yemişdir?

QIZLAR SU DOLDURMAQDA

Axşamdan yağan qar çıxıbdır dizə,
Kəsilib bulaqdan yolu qızların.
Səhər olcaq suya onlar varanda,
Üşür barmaqları, əli qızların.

Səhəngin doldurmuş qoyar kürəyinə.
Nə ki, gözəl var yığılıb kəndə,
Kəmərini bağlayıb, gərdən çəkəndə,
Keçər əbircədən beyli qızların!

Məsəllər:

Su səhəngi suda sınar. Mənim aparən suya dərya deyərəm. Araz axır, gözüm baxır.

GÖYÇƏK FATMANIN NAĞILI

1

Biri var imiş, biri yox imiş, bircə kişi var imiş, bu kişinin bir arvadı və bu arvaddan Fatma adında bir qızı var imiş. Fatma çox ağıllı və gözəl qız imiş. Bir gün Fatmanın anası naxoşlayır və qızına deyir ki, mən öləndən sonra dədən təzə arvad alacaq, o arvad və səni çox incidəcəkdir. Amma qara inəyimizdən müqəyyid ol, onu özün otar.

Qızın anası ölür və dədəsi gedib özgə bir arvad alır. Bi arvadın da irəlili ərindən bir çirkin qızı vardı.

Arvad göyçək Fatmanı çox döyüb incidirmiş. Fatma səbir edib, hər gün qara inəyi apararmış otarmağa. Fatmanın analığı ona yun, daraq verərmiş ki, çöldə darayıb əyirsin. Fatma yunu verərmiş inəyin ağzına. qara inək yunu udar, saonra hazır ipi ağzından çıxarıb verərmiş Fatmaya.

Bir gün Fatma yun daradığı yerdə külək onun əlçiminin birini götürüb qalxızdı havaya. Fatma bunun dalınca yüyürüb düdi:

– Qanadına qurban, yel baba, əlçimimi sal, baba!

Yel onun əlçimini götürüb bir bacadan saldı. Fatma evə girib gördü ki, burada bir heybətli qarı oturub, alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy. Qarı qabağına bir qurbağa qoyub onu sığallayır. Bu, div anası idi. Fatma qarına baş əyib dedi ki, mənim əlçimimi ver.

Qarı dedi:

– Gəl başıma bax, sonra verim.

Fatma onun başına baxanda gördü ki, ilan-qurbağa ilə doludur.

Qarı soruşdu:

– Mənim başım yaxşıdır, ya sənin ananın başı?

Fatma cavab verdi ki, səninki yaxşıdır.

Qarı soruşdu:

– Bu qurbağa göyçəkdir, yoxsa insan?

Fatma dedi:

– Könül sevən göyçəkdir.

Fatmanın sözləri qarına xoş gəldi. Qarı onun əlçimini verib dedi:

– Gedərsən, qabağına bir ağ su, bir qara su və sonra bir qırmızı su çıxacaq. Ağ suda çimərsən, qara su ilə saçını yuyarsan, qırmızı sudan yanaqlarına sürərsən. Bir də qarın saçının tükündən ona verdi və dedi ki, mən sənə lazım olsam, yandırarsın, yanında hazır olaram.

Fatma tükü götürüb, necə ki, qarı demişdi, elə də elədi. Qabaqca ağ suda çimdi, sonra qara suda saçlarını yudu və qırmızı sudan götürüb dodağına, yanaqlarına çəkdi. Elə göyçək oldu ki, misli və bərabəri tapılmadı.

Analığı Fatmanın gec gəldiyini görüb qızına dedi:

– Çıx, gör Fatma necə oldu.

Qızı çıxıb gördü ki, Fatma gəlir, amma elə gözəlləşib ki, adam baxanda gözü qamaşır.

2

Fatma evə gələndə analığı onu danladı. Qızın gözəlliyini görüb soruşdu:

– Haradan sən belə gözəl oldun?!

Fatma başına gələni analığına söylədi, o da sabahısı günü Fatmaya dedi ki, indi sən evdə otur, qoy bu gün mənim qızım getsin inəyi otarmağa. Ana öz qızına yun, daraq verdi. Yel bunun da əlçimini götürüb qaçırdı və gətirdi həmin damın bacasından saldı. Qız əlçimin dalınca yüyürüb içəri girdi və qarına dedi:

– Əlçimimi ver.

Qarı dedi:

– Başıma bax, sonra verim.

Qız onun başına baxanda qarı soruşdu:

– Mənim başım yaxşıdır, yoxsa nənənin başı?

Qız dedi:

– Sənin başın pisdir, nənənin başı yaxşıdır.

Qarının buna acığı tutub dedi:

– Gedərsən, qabağına bir aö su çıxar, bir qara su. Qara suda çimərsən, ağ suda başını yuyarsan.

Qız ağ suda başını yuyub qara suda çimdi, daha da çirkin və kifir oldu. Anası bunu görüb Fatmaya bərk acığı tutdu və hirsindən az qaldı

çatlasın. Fatmanın acığına istədi onun inəyini öldürsün. Çünki işlərin başı inək idi.

Bir gün arvad dalına bir-iki lavaş bağlayıb, üzünə zəfəran çəkib girdi yorğan-döşəyə. Əri evə gələndə arvad bir o yana, bir bu yana döndü, lavaşı dalında qırdı. Əri soruşdu:

– Arvad, sənə nə olub sümüklərin elə şaqqıldayır və rəngin belə saralıbdır?

Arvad dedi:

– Bərk naxoşam, ölürəm, qara inəyi gərək kəsəsən. Mən onun ətindən yesəm, bəlkə diriləm.

Kişi istəmədi Fatmanın inəyini öldürsün. Amma əlacı kəsilib dedi:

– Qoy Fatma evdən bir yana getsin, inəyi kəsim.

İnək bunların fikrini qanıb Fatmaya dedi:

– Məni kəsəcəklər. Amma sən mənim ətimdən yemə və sümüklərimi yığıb bir yerdə basdır. Hər vaxt istəsən gəl o yerə, üstünü aç, orada bir dəst paltar və bir cüt qızıl başmaq taparsan.

Fatma inək ilə evə qayıdanda atası onu iş dalınca göndərib inəyi kəsdi. Fatma qayıdıb inəyini ölmüş görüb çox ağladı. Haray hara çatacaqdı? İnəyin ətindən heç yemədi və sümüklərini yığıb bir yerdə quyuladı.

3

Sabahdan xəbər çıxdı ki, padşahın oğluna toy olur. Fatmanın analığı yerə bir çanaq darı səpib dedi ki, bunları bir-bir yığarsan çanağa. Yanında bir küp də qoyub dedi: bunu da ağlayıb gözünün yaşı ilə doldurarsan. Öz qızını da geyindirib-kecindirib apardı toya.

Yazıq Fatma qəmgin oturub başladı ağlamağa. Birdən qarı yadına düşdü. O verdiyi tükü yandırdı. Həmin saat qarı hazır oldu. Fatma başına gələni ona söylədi. qarı dedi:

– Qəm yemə, tezlik ilə hamısı başa gələr.

Qarı ayağını vurdu yerə. O dəqiqə yerdən bir toyuq yanının cücələri ilə çıxdı, darını təmiz dənledilər, çanağı qarının gətirdiyi başqa darı ilə doldurdular.

Qarı Fatmaya dedi:

– Küpü də təmiz su ilə doldurub içinə bir ovuc duz tök, o da olsun göz yaşı.

Sonra Fatma ilə qarı getdilər inəyin sümüyü basdırılan yerə. Buranı qazıb gördülər ki, bir dəst zərif ipək parçadan libas və bir cüt qızıl başmaq

çıxdı. Burada çoxlu qızıl da vardı. Qarı libası, başmağı geyindirdi Fatmaya və bir az qızıl, bir az da torpaq götürüb Fatma ilə getdilər toya.

Burada qarı dedi:

– Bu qız mənim nəvəmdir, qoyun bu da oynasın.

O, Fatmanın bir ovcuna qızıl, bir ovcuna da torpaq qoyub tapşırı ki, analığının tərəfinə oynayanda onların üzünə torpaq səp, özgülərinin tərəfinə oynayanda qızıl.

Fatma da çox gözəl oynayırdı. Hamı onun oynamağına aşıq oldu. Amma analığı tərəfə oynayanda torpaq səpdi, özgüləri tərəfə oynayanda qızıl. Oynayandan sonra Fatma tələsik qayıtdı evə. Çox tələsdiyinə görə körpüdən keçəndə başmağının bir tayını saldı suya.

Fatmanın analığı toydan qızı ilə qayıdıb gördü ki, Fatma evdə oturub, öz tapşırığı işləri də yerinə yetirib. O çox qəzəbli idi.

Fatma soruşdu:

– Ay ana, toyda nə gördünüz?

Analığı acıqlı dedi ki, heç zad görmədik, bir günü qara gəlmiş qız çıxdı, oynadı, özü də sənə oxşayırdı. Biz tərəfə oynayanda torpaq səpirdi, özgüləri tərəfə oynayanda qızıl-gümüş səpirdi.

Fatma dedi:

– Mən evdən çölə çıxmamışam, sən buyurduğun işlərin dalınca olmuşam.

4

Bir gün padşahın oğlu ova çıxdı. Körpünün yanından keçəndə istədi ki, atına su versin. At suya yaxınlaşanda xorruyub su içmədi. Padşahın oğlu adam saldırıb çayı axtartdı. Onun içindən bir qızıl başmaq tapdılar. Başmaq çox zərif idi. Padşahın oğluna çox xoş gəldi. İstədi ki, nə tövr olsa, axtarıb onun yiyəsini tapsın və özünə alsın.

Çox gəzdilər, tapmadılar. Carçılar car çəkəndə Fatmanın analığı eşitdi, onun əl-ayağını bağlayıb saldı təndirə və öz qızının ayaqlarını yuyub qazıdı.

Padşahın oğlunun adamları axtara-axtara gəlib çıxdılar Fatmagilin evinə. Çirkin qızın ayağına başmağı geyindirdilər, olmadı. Soruşdular ki, sizin evdə özgə qız yoxdurmu? Fatmanın analığı cavab verdi ki, yosdur. Amma Fatmanın bir xoruzu var idi, bu xoruz başladı banlamağa:

Fatma bacım tэндirdə,
Ayaqları kэндirdə!

Arvad nə qədər istədi xoruzu qovsun, olmadı. Xoruz sıçradı damın üstə, uca səs ilə banladı:

Fatma bacım tэндirdə,
Ayaqları kэндirdə!

Padşahın adamları bunu eşidib, tэндirə baxdılar: gördülər ki, bunun içində bir gözəl qız əl-ayağı kэндir ilə bağlanmış yıxılıbdır. Qızı çıxarıb başmağı onun ayağına geyindirdilər. Gördülər ki, başmaq elə bil onun ayağına biçilibdir. Apardılar padşahın oğluna. Padşahın oğlu bunu görən kimi cani-dildən aşiq oldu və yeddi gün-yeddi gecə toy eləyib Fatmanı özünə arvad aldı. Yedilər, içdilər, yerə keçdilər, siz də yeyin, için, muradınıza yetişin!

Məsəllər:

Könül sevən göyçək olar dünyada.
Yetim qızsan, qıvrıl yat!

Meşə ağacları: palıd, qarağac, fisdıq, vələs, dəmirqara, göyrüş, ağcaqayın, cökə, şamağacı, ardıc, tus, söyüd, bədmüşk, qızılağac, qovaq, çinar.

Kollar: qarağat, qaragilə, böyürtkən, moruq, əzgil, zirişk, zoğal, mərdəşə, qoyungözü, itburnu, yasəmən, nəstərən, qızılgül, tobuluğu, göyəm, qora, qızılçax.

Otlar: əvəlik, qoyunqulağı, quzuqulağı, qantəpər, qırxbuğum, sığırquyruğu, xatınbarmağı, qara ot, ayıdöşəyi, dəvədabanı, qıji, xımı, pişikcırnağı, baldırğan, unnuca, südlü pencər, kiğ, cacığ, hicitkən, naşır, qazayağı, cincilim, şomu, boyana, qanqal, yarpız.

Çiçəklər: gülxətmi, sarıçiçək, görçiçək, arşınçiçək, qaymaqçiçəyi, lalə, zanbaq, nərgizgülü, nilufər, birəotu, kəlikotu, sumruş, huy çiçəyi, bənövşə, qərənfil.

SOLTAN DAĞI

Sənə derlər Soltan dağı,
Nə dumandır başın sənin?
Qocalardan sual etdim,
Kimsə bilməz yaşın sənin.

Əskik olmaz qarın yağar,
Buludlar bir-birin qovar,
Hər gün günəş sənə doğar,
Cavahirdir daşın sənin.

Alt yanın bağ ilə bostan,
Dörd yanın gülügülüstan,
Ayırdılar məni dostdan,
Ötər qərrib quşun sənin.

DAĞLAR

Mən aşiq yastı dağlar
Qar gəldi, basdı dağlar.
Üç ay toylu-bayramlı,
Doqquz ay yastı dağlar.

Bu dağlar qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
səndə dostum gəzibdir,
Səni yüz yaşa dağlar.

Dağlar marala qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy yaylaq
Yenə marala qaldı.

Başə çalmalı dağlar,
Dibi kölgəli dağlar.
Oturub yol gözlərəm,
Haçan el kölgəli dağlar?!

Məsəllər:

Dağ dağ ilə qovuşmaz, adam adam ilə qovuşar.
Güvəndiyim alçacıq dağlar, sizə də qar yağarmış?

Tapmacalar:

37. Dağdan gəlir dağ kimi,
Qolları budaq kimi,
Əyilər su içməyə.
Bağırır ulaq kimi.
38. Alçacıq dağdan qar yağar.

KƏKLİK

Səhər-səhər sərt qayalar küncündə,
Oxur, səsi gələr gözəl kəkliyin.
Dağlar ətəyində çınqıl içində
Bulunmaz yuvası gözəl kəkliyin.
Səhər-səhər əllərində var malım,
Tülək tərən ilə könlüm almalı,
Yaşıl nimtənəlim, gülgəz çalmalı,
Kətandır köynəyi gözəl kəkliyin.

Məsəl:

Hamı bilir ki, dağda kəklik gözəldir.

Tapmacalar:

39. Dağdan gəlir banı xanım,
Əlləri hənalı xanım.
Dindirən farsı danışar,
Tükləri tehranı xanım.

40. Kəkliyin qan ayağı,
Qan əli, qan ayağı.
Aşiq bir şey görübdür,
Üç başı, on ayağı.

Məsəllər:

Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini.
Qaz vur, qazan doldur.

Yanıltmac:

Kəklik, kəpənək, gəlin gedək; kol dibinə gəlin gəlibdir.

TƏRLAN

Yaxşı olar tərənların irisi,
Qabaqca gedər kəklik sürüsü,
Boynunda var güləbatın çilqisi,
Ağ olar qaşları şahı tərənın.

Xanlar, bəylər əl üstündə götürər,
Götürəbən ovlağına yetirər,
Şəhd çəkər binəsini itirər,
Onda düşər tərsiləşi tərənın.

Məsəllər:

Tülək tərən yarınə sar bağlamaq olmaz. Tərən yerini sar tutmaz.

Əti yeyilən quşlar: kəklik, turac, qırqovul, çil,
bildirçin, ördək, qaz.

Əti yeyən quşlar: tərən, qızılquş, qaraquş, qırğı, sar,
çalağan, quzğun.

Oxuyan quşlar: bülbül, büldirçin, sığırçin, qaratoyuq,
torağay, alacəhrə, həzar¹³, qumru

Gecə uçan quşlar: bayquş, yapalaq, gecəquşu (yarasa).

¹³Həzar – bülbül.

Tapmaca:

41. Mən gedirəm beləsinə,
Qaragözün məhləsinə,
Quşlarda hansı quşdur,
Süd verir balasına?

DÜZGÜ

Ay afərin gül oğlum,
Oğlum, oğlum, naz oğlum,
Dərsindən qalmaz oğlum.
Qələmini al ələ,
Yaxşı-yaxşı yaz, oğlum.
Oğlum gedər məktəbə,
Oxur, çatar mətləbə.
Dərsin oxur rəvanlar,
Nə oxuyubdur, anlar.
daş üstə çiçək qazar,
Məşqini göyçək yazar.
Mənim oğlum, candı, can,
Dərslərini oxur rəvan.
Gümüşdəndir dəvəti,
Qələmi var beş-altı.
Qələmdanı şəkilli,
Qələmi xallı-mullu
Dəftəri var tərtemiz,
kitabı ondan əziz.
Kağızları rəngbərəng,
Oğlum, gətir, yaz görək.
Oğlum səhərdən durar
Əl-üzün təmiz yuyar.
Üzünə gülab vurur,
saçın, birçəyin darar.
Paltarını təmizlər,
Məktəbə göyçək gedər.

Oğlumun adı Əziz,
Üstü-başı tərtemiz.
Oğlum hər kəsi görər,
Baş əyər, salam verər.
Oğlum küçədə qaçmaz,
Heç kəs ilə savaşmaz.
Oğlum itə daş atmaz,
Atıb günaha batmaz.
Quşlara etməz azar,
Quşların da canı var!
Pişikləri heç vurmaz.
Ay afərin, gül oğlum,
Gül oğlum, bülbül oğlum.
dərsin oxu rəvanla,
Sonra danış, gül oğlum!

Məsəllər:

Oğlum əziz, tərbiyəsi ondan da əziz.
Oğul xırdası, noğul xırdası.
Şüurlu oğul neylər ata malını, şüursuz oğul neylər ata malını.

TÜLKÜ VƏ QURD

Bir tülkü köhənsələ gedirdi,
Qismət üçün seyri-aləm edirdi.
Obadan kənardə gördü, ittifaq,
Atıblar səhrayə bir quyruqi-caq.
diqqət ilə baxıb, tələni seçdi.
Yavuqa düşməyib, uzaqdan keçdi.

Gəzər ikən oldu bir qurda düçar,
Dedi: "filan yerdə əcəb təam var".
Biçarəni çəkə-çəkə gətirdi.
Bir azca qalmışdı quyruğu gördü.
Dedi: "Təəccübəm, sənə belə şeyə
Düçar oldun, özün yemədin niyə?"

Dedi: Boynumda var qəza orucum,
Tutmuşam ki, saqit ola borucum.
Soxuldu quyruğu yerdən götürə,
Neçə gündü naharsızdır, ötürə.
Sıçrayıb payına tələ oldu bənd,
O yana, bu yana tullandı hərçənd;
Nə qədər güc vurdu götürmədi əl,

Kəsilib əlacı, qaldı məəttəl.
Tülkünün əlinə düşdü girəvə,
Quyruğu yeyirdi çox sevə-sevə.
dedi: “sən deyirdin orucam, bayaq,
Nədəndir yeyirsən indi bu siyaq?!”
Dedi: “Oruc idim, amma bu axşam
Təzə ayı görüb, etmişəm bayram”,
Hiyləsinə o pürfənin inandı,
– Bəs mənim bayramım – dedi – haçandır
– Sənin də bayramın sahibi-tələ,
Gələndədir, – dedi, – tələsmə hələ.
Hər kimsədə ola əqlü fəhm-huş,
Bu məsəli eyləməsin fəramuş:
Əvvəl gərək suyu yoxlasın möhkəm,
Boyluyandan sonra soyunsun adəm.
Nəinki etməyib fikir, əndişə,
Sala canavar tək özünü işə.
Həm özünün payın, həm onun payın
Tülkü yeyə bidərdi-sər, arxayın.

Məsəllər:

On ölç, bir biç. Ağılsız baş sahibinə donuz güddürər

OĞRU VƏ EV YİYƏSİ

Bir oğrugürmişdi bir evə yara,
Hər nə var şeyini yığıb apara.
Axtardı orada bir zad olmadı,
Kisəsi boş qalıb onun dolmadı.
Ev yiyəsin gördü palanda yatıb,
Anlayıb işini qüssəyə batıb.
Evdən çıxıb istədi ki, o gedə,
Gördü dalda bir səs gəlir – a gedə,
Gəl otur altına mən salım döşək,
Bir zad da tapmısan əgər bölüşək.
Oğru duydu ona tənə eyləyir.
Sərasər bağrını onun tiliyir.
Söylədi: nə sayaq olsa mən yenə,
Dünyada dolannam, gir sən hinə.
Çıx özünə bir gün ağla, mən yalan,
Ar eylə, üstünə salma sən palan.
Ey əzizim, bu məsəldən ibrət et,
Elmdən varlı ol, yaşa sən də get.

Məsəllər:

Oğru qalana yanar, sahib gedənə. Oğrudan qalanı falçı aparar.
Oğru elə bağırır, doğru küncə qısıılır.

ARANLA YAYLAĞIN BƏHSİ

Aran deyər, yaylaq, çox da saxlama,
Göndər gəlsin, ağır ellər mənimdirş
Yarın göbəyiyəm, dizin dirəyi,
Malü mülkü Süleymanlar mənimdir.

Yaylaq deyər, çıxma dindən, imandan,
süsəndən, sünböldən, hər gülüşəndən;

Həkimlik, loğmanlıq qalıbdı məndən,
Həzaran¹⁴ dərdlərə dərman mənimdir.

Aran deyər, bağça mənim, bağ mənim,
Gecə-gündüz qulluq eylər bağbanım.
Geymək üçün yaşıl mənim, al mənim,
Süsən, sünbül, gülşənliklər mənimdir.

Yaylaq deyər, mənəm çeşmələr başı,
Axar, heç qurumaz didəmin yaşı,
Pələnglər yatağı, ovçu sirdaşı,
Köksü ala, qarlı dağlar məmənimdir.

Aran deyər, qaldım dağ arasında,
Piltətək qurudum yağ arasında,
Qıvrım-qıvrım olmuş tağ arasında,
Tutma ala qarpız, tağlar mənimdir.

Yaylaq deyər, mənəm xalqın göyçəyi,
Məndə yatar araların qaçağı,
Lalə-səmən, dürlü-dürlü çiçəyi,
Pətəkdə kəsilmən ballar mənimdir.

Aran deyər, məndə bulunar maya,
İnsani, cinsini götürürəm vaya,
Payızın fəslində qurulan taya,
Xirməndə çevrilən vəllər mənimdir.
(Aşiq Əmrah)

Məsəllər:

Aranda tutdan olduq, dağda qurutdan.
Şahbudağın bağı var,
Heyvası yox, narı yox!
İstəmirəm heyvasını, narını
Qoy desinlər: Şahbudağın bağı var.

¹⁴Həzar – min.

ARILAR BARƏSİNDƏ

Altı min ləşkərim altı sarayda,
Hər birisi gedər onun Sərkarə¹⁵.
Sirrini bilmək olmaz elmi-qeybdir,
hər birisi gedər onun sərkarə.
“Gün zəban” gülləri tutubdur dəstə,
Çəkibdir şanların bir-biri üstə.
Allahın heyvanı sən şirə istə,
Hər birisi gedər onun Sərkarə.
İxlas ilə qulluq edərlər xanə.
Yasavul düzülüb mərd-mərdanə,
Çəkibdir şanların tamam çar xanə,
Hər birisi gedər onun Sərkarə.

***

Arı yenə qaşqabağın aldırıb,
Mövlam şirə verib çox damağlandırıb.
Səndən bilirəm yaxşı dolanıb,
Əfəndi arını mən yaxşı gördüm.
Ərzə gedən müdam tapar xanəni,
Mömin tapır əlbəttə sübhani.
Ağardıban yaxşı çəkər şanəni,
Əfəndi arını mən yaxşı gördüm...
Bir çən gəlib Əlpavutun dağına,
Dolanırdı həm sağına-soluna,
Arı gedər Yeddi künbəd dağına,
Əfəndi arını mən yaxşı gördüm.
Yaxşı olur Mədrəsənin bağları,
Bar götürür çün onun budaqları,
Ayılıban qızğın çəkər şanları,
Əfəndi arını mən yaxşı gördüm.
Mən babayam çağırırım ya tanrı,
Açılıbdır qızılgülün nübarı,
Nəqşkar otağı mötəbər şanı,
Hər birisi gedər onun Sərkarə.

¹⁵ Sərkar – Şamaxıda yer adıdır.

Məsəllər:

Bal tutan barmaq yalar, nə balın istəyirəm, nə də bəlasın. Bal yedin, bəlayə düşdün.

DƏVƏ VƏ EŞŞƏK

(Nəsihət qəbul etməyən yoldaşların barəsində)

Görmüşəm nüsxədə bir şəhrü bəyan.
Yük tutub sabiqən tüccari-İran.
Ticarət əzmilə hində gedərdi,
Gecə-gündüz dincəlməyib sürərdi.
Karvanda bir dəvə, bir də bir eşşək,
Arıq düşmüş idi mənim yabım tək
Necə ki, qüdrəti var idi getdi,
Aqibət işləri bir yerə yetdi.
Sağrısına əgər vursan yüz şallaq,
Götürməzdı ayağı üstündən ayaq.
Sahibləri çulun, alığın soydu,
Apara bilməyib, yol üstə qoydu.
Ahəstə-ahəstə üftanü xizan,
Çəkilib bir səmtə tutdular məkan.
Basəfa yer idi, ələfzar idi,
Türfə-türfə ot, ələfi var idi.
Yedilər, içdilər bir neçə müddət,
Apardılar ləzzət, sürdülər vəhdət.
Xilas olub rənci-bənnadəmdən,
Zülmi-peydər-peydən, cövrü sitəmdən.
O qədər kökəldi hər iki heyvan,
Guya ki, hər biri kuhi-Bağırqan.
Sağrısında, yəlpiyində ət qat-qat.
Dönübən qaşına bilməzdı, heyhat!
Bir gün eşşək dedi: “Ey dəvə qardaş,
İstərsən savaşa, istərsən savaş.

Xatirimə düşüb ahəngi-tazə,
Meylim var ki, qalxam şuri-şahnazə.
Həvayi-zövq ilə bir neçə əfrad,
Oxuyam sövt ilə hərçi badə-bad”.
Dəvə dedi: “Bu nə sözdür, ay əhməq,
Müsəmma imişsən, isminə əlhəq!
Güclən qurtarmışıq rəncü təəbdən,
Növi-bəşər eylədiyi qəzəbdən.
Ötüb keçən əgər eşidə səsin,
Ol qədər yük çatar, çatlar nəfəsin.
Əmanət,əmanət, keç bu sevdadan,
Bihudə fikirdən, əbəs binadan”.
Etməyib dəvənin öyüdün qəbul,
Qulağın şəkləyib xəri-biüsul,
Bir növ anqırmaq qoydu ki, bara,
Səs düşdü səhralara, dağlara.
İttifaq, yol ilə keçirdi karvan,
Eşidib çarvadar dağıldı hər yan.
O kolu, bu kolu basıb tapdılar,
Sevinə-sevinə minib çapdılar.
Hər birinə bir ağır yük çatdılar,
Bizləyə-bizləyə köçə qatdılar.
Yeddi-səkkiz ayda xamlamışdı xəş,
Qolları çəng olub qaldı, müxtəsər.
Yükünü dəvənin üstə yıxdılar,
Yavaş-yavaş yol yuxarı çıxdılar.
Yoxuşun başına qalmışdı əndək,
Yeriyə bilməyib lap durdu eşşək.
Dedilər: qoyarıq burda qalsın xəş,
Aparsaq böyük bir məbləğə dəyər.
Onu da qoydular dəvə üstünə,
Uçurumaşağı sürdülər yenə.
Qatlayıb boynunu dedi: “Ey həmdəm!
Mənə səndən yetdi bu zülmü sitəm.
Nəsihət eylədim, annadın qərəz,
Dedi: tərki-adət mucibi-mərəz,¹⁶

¹⁶ Adəti tərgitmək mərəz törədir.

Dedim ki, anqırma, qalxdın havayə,
 Nahaq yerə saldın bizi bəlayə,
 Əlavə, yükünü aparmadın sən,
 Barkeş deyildim sənə, qoduq, mən!
 O da hələ qalsın, quru boş özün
 Yol ilə getməyə nə idi sözün?
 İndi ki, quyruğun basdın ilanın,
 Canı çıxsın gərək altda qalanın.
 Mənim də könlümə düşübdü tazə
 Tərənnümə gəlib duram canbazə,
 Bir zaman təvəkkül təala deyim,
 Qulağımı qırıp bir az lökləyim”.
 Dedi: “Ey sərxeyle-küllü-heyvanat!
 Eyləmə bu işi heyhat, heyhat!
 Məsəli-məşhurdur – kiçikdən xəta
 Baş verib həmişə, böyükdən əta”.
 Dolmuşdu dəvənin qəlbi kin ilə.
 Var idi kədəri ol bidin ilə
 Lökləməyin binasını qoyan tək,
 İp, imliq, qırılıb, uçqudu eşşək,
 Dəyib dağa, daşa dağıldı dər-dəm,
 Gərək ibrət edə bu işdən adəm.
 Böyüklər pəndinə baxmaya hər kəs,
 O kəsdən bilmərrə əlaqəni kəs.
 Guş etməsən, nasehlərin sözünə,
 Toxunur aqibət bəla özünə.
 Bir dəxi danışsa hər kim bihəngam
 Başı qilü-qaldan qurtarmaz müdam.
 Var isə kəlamın, söyləmə əfzun,
 Bu səbəblə yarar tökülsə dəva”.
 Kəklik səsin çıxarmasa, mən zamin,
 Onu tuta bilməz dağlarda laçın”.

Məsəl:

Bablı babın tapmasa, işi ah-vay ilə keçər.

TÜLKÜ VƏ ŞİR

Əyyami-sabiqdən edim hekayət,
 Müstəmə olanlar aparsın ləzzət.

Çin bəhrində bir cəzirə var idi,
 Ziyadə basəfə ələfzar idi.

Tən edərdi ol behşiti-bərinə.
 Aləmdə yox idi ona qərinə.

Tutmuşdu həşərat ol mülkü vətən,
 Türfə canəvərlər salmışdı məskən.

Təqdiri-qəzadan bir şir, ittifaq.
 Gözəl sərzəmini eylədi yataq.

Sair heyvanata tən oldu məaş,
 İçlərinə düşdü aşubü pərxaş.

Gündə üçün, dördün qovub tutardı,
Yeyib, gəlib öz yerində yatardı.

Yığılıb bir yerə oldu fərahəm,
Cəzirədə nə var isə bişü kəm.

Binayi-məşvərət etdilər ağaz,
Axırda tutdular bu sözü mümtaz:

“Bizdə yox onunla qüdrəti-cədəl,
Ya gərəkdir çəkək bu vətəndən əl.

Ya qoyaq onunla binayi-saziş,
Dolanıb arxayın, edək güzariş.

Pərişan olmasın, bari, sağımız,
Yüyürməkdən saf əridi yağımız”.

Çox keçdi arada dəlil, dəlail,
Küllühüm bu əmrə oldular qail.

Tülküyə dedilər: “Ey yarı-püfən!
Bu təklifi bizdən qəbul eylə sən.

Çünki onlar ilə başdan, binadan,
Bir evli kimisiz ata-babadan.

Düşəndə eylərər sizə məsləhət,
Xahi aşikar xahidə xəlvət.

Dur, bu gün varid ol hüzeni-şirə,
Rəhmin gəlsin binəvayə, fəqirə.

De ki, ey sərhəngi-küllü-dirrəndə!
İnsafü mürüvvət yodurmu səndə?

Güzarın düşübdür bizim vətənə,
Canısarıq hamı, haq bilir, sənə.

Var xəlfəyə təəllüqü Bağdadın,
Neçin yamanlıqla çəkilsin adın?

Sülhü səlah ilə düzələ bir kar,
Bu qəhri qəzəbin nə surəti var?

Kimdir səndən müzayiqə edə can,
Keç bu mərhələdən aman, ələman!

Nə layıqdır sənin kimi sərvərə,
Bais ola belə nahaq işlərə;

Yol kəsə dəmbədəm hərəmilər tək,
Vura, tuta, yıxa müxlisin görcək.

Şah istəsə olsun rəiyyət abad,
Gərək ola aralıqda qərardad.

Sən ağa, biz sənə bəndeyi-fərman,
Zilli-himayətdə qoy gəzək hər yan.

Dəhyeki-divanə nədir sözüümüz,
Bu yolları yaxşı billik özümüz.

İtaət etməsə malikə məmluk,
Olmaz aralıqda təriqi-süluk.

Gündə bir çarpa eylərək irsal,
Yeyərsən, yatarsan, bicümrü vəbal”.

Küftü şeno ta ki, yetdi payanə!
Görün tülkü nə gətirdi bəhanə!

Dedi: “Əsirgəməm bir qaşığı qanı,
Bəli laf vuranlar gen gündə hanı?”

Xirsi-qəviheykəl, xuki-pirgürür,
Gürği-şikarəfkən, çəqqali-məğrur.

Yaxşı gündə mənəm-mənəm deyənlər,
Ovu göydə alıb, göydə yeyənlər.

Seyid edən zamanda salmazlar yada,
Deməzlər bir parça verək ona da.

Yaman gündə tamam durub kənara,
İstər bir fənn ilə özün qurtara.

Məni qətlgahə eylərlər rəvan,
Mən rubahi-aciz, o şiri-jəyan.

Əgər bir pəncəsin vursa sərime,
Xurd-xurd olub tamam dollam dərimə.

Dinəndə deyərsiz əhli-tədbirik,
Məsəldir: güclüyə nə duz, nə çörək?!

Göndərin laəqəl mərdi-hünərvər,
Yetirsin ərziniz, gətirsin xəbər”,

Yerbəyer dedilər: “Ey tülkü qardaş,
Bu sözü söyləməz əcamir, ovbaş.

Küllühüm aləmi tuta qiylü qal,
Heç adətdə yoxdur elçiyə zaval.

El namusu elə düşər, əzizim,
Yaman yerə yetib işimiz bizim

Doğrudur, gen gündə biz laf vurarıq,
Gərdən çəkib yal qabardıb durarıq.

Hanı bizdə o növ adabü ədəb,
Təqirəti-məlih, ləfzi-müntəxəb.

Böyük hüzurundə deyək, danışaq,
Kürəyə düşməyən olmaz yumuşaq.

Bir ağaca çəkilməyə ta körpü,
Nə dər olur, nə dərvazə, nə körpü.

O ki, sənşən – hər elmdə mahirsən,
Fəhmü fərasətdə xalqa zahirsən.

Yüz kari-müşkülə gör qoyasan əl,
Göz yumub açınca səyin eylər həll.

Xidmətində eyləmişik təğafül,
Əfv eylə cürmümüzü, ey piri-aqıl!

Hörmətin lazımdır bizlərə, amma
Axtarma keçəni, “məza ma məza”.¹⁷

Əgər ki, olmasa səndən bir çarə,
Gərəkdir vətəndən olaq avarə”.

Söylədilər əfzun, dedilər bihədd,
Tülkü eyləməyib iltiması rədd.

Yola düşdü getdi badi-sərsər tək,
Təbəssüm eylədi şir onu görcək.

Çün özü bu əmrə minnətkar idi,
Baş tutdu dərzəman, meyli var idi.

¹⁷ Keçən keçdi (ərəbcə).

Qayıdıb yetirdi xalqa bəşarət:
İndən belə gəzin dəxi fərağət.

Bəs ki, hasil oldu bu müddəalar,
Eylədilər şahə xeyrü düalar.

Hər fırqədən gündə bir fərbeh davar,
Göndərdilər, həm şam ola, həm nahar.

Bu hal ilə dolandılar, bir müddət,
Ta inki tülküyə yetişdi növbət,

İlk axşamdan çovuş eylədi izhar,
Kim: “Rəsəd sizindir, olun xəbərdar.

Göndərin gecədən bir rübahi-çağ,
Məbada ki, əmir ola, bidamağ”.

Var idi bir pürfən kətxudaləri,
Çox yola salmışdı belə işləri.

Əshabü əqranın yığıb səmtinə,
Dedi: “Bu keyfiyyət ar gəlir mənə;

Bizim hiyləmizdən çərxi-kəcrəftar
Gecə-gündüz daim ölüm arzular.

Vəhmü hərasından afitabü mah
Çəkir üzlərinə pərdeyi-siyah.

Əksimizi görsə suda divü dəd,
İlim-ilim itər ta ruzi-əbəd.

Yarım saat əgər bizi görsə ac,
Özün kola soxar qırqovul, turac.

Hər məkrdə ola ictimadımız,
İndi ara yerdə itə adımız

Haq bilir, deyiləm mən ziyanlıqdan,
Ölüm yeydir belə zindəganlıqdan.

Əbəs-əbəs gələ bir şiri həpənd,
Dövləti-qədimə yetirə gəzənd.

Bu əmrin olmasa bizdə çarəsi,
Sağalmaz ölüncə, bilin yarəsi”.

Dedilər ki” – “Ey sərxeyle-əqrəba,
Xalq edib səni bizə kətxuda.

Olmasaydı səndə fəhmü fərasət,
Bir məlcəü məva tapardıq, əlbət,

İxtiyar sənindi, səlah sənindi,
Nə isə, tədbirin işə sal indi”.

Kətxuda üstünə karı yıxdılar,
Sözlərin danışıb, tez dızıxdılar.

Sübhədək yatmayıb qoca kətxuda,
Bəstəri-fikirdə çevrindi ol, ta.

Səhər oldu, ay gizləndi, gün doğdu,
Ol qədər atının cilovun boğdu.

Keçdi şirin naharının zamanı,
Kəsildi acından tabü təvanı.

Ahəstə-ahəstə iftanü xizan
yetişib hüzura çəkdi ələman.

Dedi: “Ey sərṽəri-küllü-cəzirə!
Rəhmin gəlsin binəvaya, fəqirə.

Bir ölkənin olmaz iki sərdarı,
Lazımdır ki, sən çəkəsən bu arı.

Gətirirdim sizə bir çağ, kök şıkar,
Ərzi-rəhdə oldum bir şirə düçar.

Bunca dedim, təməsidir əmirin,
Həddi nədir olsun hər yetən şirin?

Pəndü nəsihətə olmayıb qail,
Göndərdi bir neçə föhşü latail.

Zor ilə şıkarı əlimdən aldı.
Özümə də bol-bol bənbəcə¹⁸ çaldı.

Koldan-kola qaçıb gəlmişəm naçar,
Bundan sonra dəxi ixtiyarın var”.

Bir tərəfdən aclıq, bir yandan söyüş,
Şir özün itirib getdi əqlü huş.

Halü təbiətdən çıxdı bir babət,
Sözün axırına verməyib fürsət.

Yola düşüb dedi: “Dayanma, zinhar,
O yer ki, görübsən, mənə tez apar!”

Sabiqən görmüşdü bir çahi-pürab,
Fil düşsə oludru mədumu nayab.

Çəkə-çəkə getdi quyu səmtinə,
Dübarə başladı təzərrə¹⁹ yenə.

¹⁸ Sillə, qapaz deməkdir.

¹⁹ Təzərrə - ah-zar, yalvarmaq.

Dedi: “Yaxınlaşıb şirin məkanı,
Məndə yoxdur dəxi getmək imkanı.

Məgər ki, alasan püştü-sərinə,
Görən dəmdə tullayasan girinə.

Eləsən onunla cəngi-sultanı,
Mən olam nüsretin mədihəxanı”.

Axmaq ol pürfəni alıb dalına,
Hər kimin əqli var xoşa halına!

Quyu kənarına gəlib yetişdi,
Nəzəri özünün əksinə düşdü.

Eylə sandı şiri-peykardır bu,
Sıçradı üstünə bivəhmü qayğu.

Tülkü özün atmış idi kənarə,
Qərq oldu bu suya dər-dəm biçarə.

Hiylə ilə xalqı eylədi azad,
Qayıtdı mənzilə xürrəmi dilşad,

Çoxdu yolu bu məsəlin dünyadə,
Mən özüm görmüşəm həddən ziyadə.

Biri o kim, hər kəs xalqa zülm edər,
Aqibət ədl ilə fənayə gedər.

Biri o ki, hakimani-bitədbir,
Çahi-intiqama qərq olur çün şir.
Biri o ki, biməsləhət, biəndiş.
Bu dari-dünyada düzəlməz heç iş.

Biri o ki, sanma düşməni həqir,
Eylər səni axır bəlayə əsir.

Xətadır dolanmaq, xülasə-kələm,
Xətm oldu hekayət, baqi vəssalam.

Məsəllər:

Zülm ilə abad olan, ədl ilə bərbad olar. Acın amanı olmaz, toxun imanı.

VƏTƏN

Ah, ey safü paki-xaki-vətən
Nə gözəlsən, nə yaxşısan, nə sən!
Nə gözəldir sənin çölün-çəməninin,
Dağü bağın, gül ilə yasəməninin.
Məni çün bəslədin qucağında,
Yenə yer ver mənə bucağında
Axır ömrümdə et məni rahət,
Mənə bəsdir bu çəkdiyim qürbət.
Məni bətnindən eylədin peyda,
Yenə bətnində et məni ixfa.
Ey vətən, ey canım sənə qurban!
Neçin əhlin olub sənin nadan?..
Əlmədəd, ey mühəndisani-vətən,
Vətənin xanəsi olubdu köhən.
Hüsn təmirinə qılın himmət,
Onun abadına edin qeyrət.
Dərdinə vəqt ikən edin çarə
Ta həlak etməyə onu yar.

Abbas ağa Nazir

DƏVƏ, İLAN VƏ TISBAĞA

Bir dəvə, bir ilan, bir də tısbağa
Yoldaş olmuşdular mundan sabıqa.

Xanəyekmüttəfiq, yekdil, yekcəhət,
Yox idi arada bir sirri-xəlvət.

İkisinin əkli²⁰ rig²¹ idə torpaq,
Dəvənin töməsi giyahü yarpaq
Gəzərkən tapdılar bir girdə çörək,
Dedilər: aparıb mənzildə yeyək.

Nəhayət, bunların kini var idi,
Muzi²² idi çünki hiyləgər idi.

Bir-birinə dedi: "bizə nə lazım
Kim, belə axmağa olaq müləzim

Həmi yerdən yeyir, həmi həvadən,
Yalvarıb bir çörək alağ xudadən.

Aparıb onunla üç yerə bölək,
Aldadaraq, qalar özmüzə əppək".

Muzilər qoydular binayi-möhkəm,
Dəvəyə dedilər: "Ey yarü həmdəm.

Həqqi bu kim, üç gündü binaharıq,
Görürsən nə günə olmuşuq arıq.

²⁰ Əkli - yeməyi

²¹ Rik - toz, qum.

²² Muzi - qorxaq fikirlə.

Tapdığımız həmin bir girdə nandı,
Gər üç yerə bölək, haman hamandı.

Məsəldir: bir paydan bir kişi doyar,
Gər bölünə - ikisin də ac qoyar.

Yaxşı odur – bunu yesin birimiz,
Dost-düşməne faş olmasın sirmimiz.

Olsun şol yeyənin tabü təvanı,
Ara yerdə nahəq çıxmasın canı.

Əlbəttə yetirir qasimül-ərzaq,
Qoymaz bizi acu susuz qırılaq”.

Dedi: “Nə desəniz mənim sözüüm yox,
Həqq bilir ki, özgə payda gözüüm yox.

Püşk atsanız əgər, raziyək püşgə,
Qoy düşsün düşəcəək hər kimə kişgə”.

Dedilər: “Nə lazım püşk alağ ələ,
Şükr olsun xudayə, münsifik hələ.

Hər kəs öz yaşını eyləsin izhar,
Gördük birimizin artıq sinni var –

Cahıllar əl çəksin binəvadan,
Nəsibin istəsin bari-xadadən.

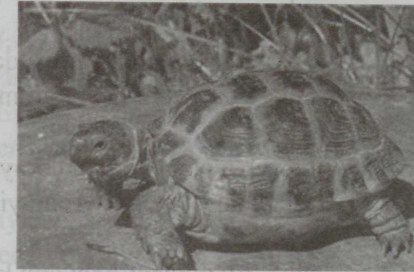
Şol qocaya olsun ta inki qüvvət,
Bəlkə yol bacara bir neçə müddət”.

Dəvə qaldı labüd laələc, naçar,
Dedi: “Özü bilin, ixtiyarız var”.

İlan tısbağaya dedi: “Ey rəfiq,
Əvvəl de, sənindir həm yol, həm təriq”.

Dedi: “daş başıma, küllər gözüümə,
Bavər edən olsa mənəm sözüümə.
Ol xalığı-yekta həyyü-ləmyəzəl²³
İcadi-adəmə qoyan vəqt əl,

On – on beş yaşında hazır idim mən,
Bir əcəb məkanda tutmuşdum vətən.

Gördüm ki, Adəmə can verdi allah,
Mən dedim qurtardım, indi bismillah!”

Həqdi, dil-dodağın çeynədi üstür,
Saribani-qəza dedi ki, diş²⁴ dur!

²³ Həyyü – ləmyəzəl – həmişə canlı, diri, yəni allah.

²⁴ Diş – dinc.

Ondan sonra növbət yetdi ilanə,
Gətirdi sinnini şərhi bəyanə.

Dedi: "Ey biçarə, uşaq imişsən,
Bəs neçün olubsan ha böylə gühən?"

Ol zaman ki, həyyü qadiri-muxtar
İstədi ki, yer-göy ola bərqərar.

Adəm harda idi, Həvva kim idi?
Mələiki-ərşi-əla kim idi?

Bir xalığın özü, bir mən var idim,
İndi belə görmə, bir minar idim.

Müruri-zamanın evi yıxılsın.
Mənim kimi xanimanı dağılsın.

İndi mari-çubə həmtasiyəm mən.
Həq bilir ki, mütləq tanımaz görən".

Dəvə zahir edib bir nimxəndə,
Dedi: "Öz yaşımı deyərəm mən də".

Götürüb ağzına yerdən çörəyi,
Başladı ahəstə tər göyşəməyi.

Dedi: "Ey mədəni-hədyanü kəzaf!
Bu söz ilə dəvə uşaq imiş saf".

Lazımdır şol yerdə bu növ misal,
Nəsihət eyləsin xəlqə əhli-hal.

Özündən böyüyə etsə xəyanət,
Ac qalır, etməsin əlbət, səd əlbət.

Bir adam ki, qoya hiylə binası,
Aqibət özünə dəyər xətası.

Yoldaş yoldaş ilə xədəng nisbət,
Düz gərək ta ruzi-həşrü qiyamət.

Əgər əyri ola dəruni, çün yay,
Kirişi qırılıb axır olur zay.

Müşküldü nəzm etmək hər belə nəsri,
Əfv eyləsin arif gər olsa kəsri.

DURNALARA XİTAB

Bir saat havada qanad saxlayın,
Nizam ilə gedən qoşa durnalar!
Qatarlanıb nə diyardan gəlırsiz
Qaqqıldaşa-qaqqıldaşa, durnalar?

Mən sevmişəm onun ala gözünü,
Nəsib ola bir dəm görəm üzünü;
Yoxsa danışırsız dilbər sözünü;
Veribsiniz nə baş-başa, durnalar?!

Diyari-ğürbətdə müddətdi varam,
Gecə-gündüz canan deyib ağlaram;
Mən də sizin kimi qəribü zaram,
Eyləməyin məndən haşa durnalar!

Laçın yatağıdı bizim məkanlar,
Yavaş-yavaş gedin, səsiniz anlar,
Qorxuram toxuna ötən zamanlar
Sürbəniz²⁵ dağılıb çaşa, durnalar!

²⁵ Sürbəniz – dəstəniniz, sürünüz.

Zakirəm, od tutub, alışıb cigər,
Var isə canandan sizdə bir xəbər,
Təğafül²⁶ etməyin allahı sevər
Dönməsin bağırtınız daşa, durnalar!

TISBAĞA, QARĞA, KƏSƏYƏN, AHU

Bir tısbağa, bir kəsəyən, bir qarğa
Yoldaş olmuş idi bundan sabıqa.

Pakizə məkanda tutuban vətən,
Asibi-dəhrdən asudə, eymən.

Övqat keçirdi yazü, yayü, qış,
Eysü nuşə məşğul idi bitəşviş.

Bir ahu şol yerə eyləyib güzar,
Üç ikən həmdəmü həmrəh oldu çar.

Səhərdən dağılıb hərə bir yana,
Günorta zamanı gəlib məkana.

Başından keçəni eylərdi söhbət,
Bu hal ilə dolandılar bir müddət.

İttifaqən, bir gün gəlməyib ahu,
Aldı yoldaşların canını qayğu.

Qarğaya dedilər: “Dur, aç pərü bal,
Gətir biçarədən bizə bir əhval.

Şayəd ki, fəqiri, xudanəkərdə,
Damə salmış ola səyyad bir yerdə”.

biməksü təvəqqef ovcə qalxıb zağ,
Dolanıb hər tərəf edərkən soraq.

Gördü ki, heyvanısəyyadi-birəhm,
Üqubəti-həqdən eyləməyib vəhm,

Tutub, əl-ayağın bağlayıb möhkəm
Atıb günə qarşı, özü gedib həm.

Təkəllümə gəlib dedi kəsəyən:
“Onun əncamını yaxşı billəm mən.

Məni qanadının üstünə götür,
O yer ki, ahunu görübsən, yetir.

Be-hövli-qüvveyi-xalığı-zülmən
Bir ləhzədə bəndin parə, qıllam mən”.

Kəsəyəni qarğa alıb dalına,
Olan gücün verib pəru balına.

Bir zaman yetirdi ahuya muşi,
Qalmamışdı səbrü qərarü huşi.

Zərbi-dəndan ilə kəsib kəməndin,
Bir əndək qalmışdı dəf edə bəndin,

Gördülər tısağa üftanü xiyzan,
Özünü yetirdi şol yerə nalan.

Zəbani-təərrüz etdilər diraz,
Söylədilər: "Bu nə işdi, anlamaz?!"

Nə fikr ilə gəldin burayə, görək,
Səndən bizə olacaqdı nə kömək?

Məgər ki, gələndə səyyadi-pürfən
Biz qaçaq, qalasan aralıqda sən!

O da bizə ola əlahiddə dağ,
Gərəkdı dübarə çalaq əl-ayaq!

Dedi: "Ey yarani-ba-istişamət,
Ayini-dostluqda deyil mürüvvət-

Aşınanın biri gəzə asudə,
Şol birisi qala dami-qayğudə.

Girəm ki, məsrəfim yoxdur bir karə,
Necə dura billəm sizdən kənarə?

Tanrı o yoldaşa eyləsin qəzəb,
Kim, dari-dünyada ola xüdtələb!

Üç həmrəhi-sadiq tək olsun azad,
Mənimki səhldir, hərçi bada-bad!"

Göftüğünü bunlar etməmiş təmam
Gördülər ki, gəlir mərdi-bədəncam.

Həmrəhi-çarümdən əl çəkib naçar,
Ahu, siçan, qarğa etdilər fərar.

Səyyad gəlib ol məqamə yetişdi
Kim, ahunu pabənd edib getmişdi.

Baxıb hər tərəfə etdi nəzarə,
Görmədi be-qeyr əz rismani-parə.

Bir də bir tısağa zarü sərgərdan,
Yaşınmaq qəsdilə dolanır hər yan.

Bəs ki, çox yüyürüb eniş-yoxuşa,
Ov tapmayıb əli çıxmışdı boşa.

Tısağanı labüd torbaya saldı,
Ağzını bağlayıb dalına aldı.

Yornuq köpək kimi ovçu ahəstə
Yola başladı, ixtiyari güstəstə.

Qarğa dövr eyləyib ovci-həvadə,
Baxardı əməli-ibni-Ziyadə.

Gətirdi həmrəhi-fərarə xəbər,
Hali-binəvadan olub müstəhzər.

Muşi-sahibi-huş tapıb bir tədbir,
Dedi: "Durmaq vaxtı deyil, ey nəxcir!

Sən eylə məkr ilə payını axsaq,
Səyyadın önündə dolan bir sayaq.

Fikr eylesin asan tutacaq səni,
Xəyali-xam ilə atıb kisəni,

O olsun şikarın tutmağa məşğul,
Mən ollam torbanı yırtmağa məşğul.

Ol zaman ki, qarğa eylədi səda,
bil ki, tısbağanı etmişəm rəha.

Səbr eylə bir qədər ta ki, biz qaçaq,
Sən də sıçrayıb gəl yenə qarışaq".

Bu məkr ilə oldu dü məhbub azad,
Qayıdıb gəldilər məsruri dilşad.

Bu məsəlin vardır ona nisbəti:
Bir kəsin bir kəsə ola ülfəti,

Gərək zar olanda, o da zar ola,
Həmişə dostundan xəbərdar ola.

Nəinki dost qala dami-bələdə,
O gözə arxayın dəstü səhradə.

Həm dəxi həqarət gözilə, zinhar,
Baxıb bir adamə eyləmə inkar.

Hər meşəyə güman aparma boşdur,
Xudbinlik kişiyyə nə kari-xoşdur.

Yazıbdır Sədiyi-şirin kəlam,
Əmləhüş şüərə, arifi-əyyam:

"Hər bizə güman məbər ki, xalist,
Şayəd ki, pələng, xüfte başəd".²⁷

Məsəllər:

O baş sınısın ki, dost yolunda gərək olmaz.
Dostun sirrini dost bilər.
El yığılsa kərən sındırar,

Tapmaca:

42. Altı taxta, üstü taxta,
Oturub bir ağ otaqda
Qoyun deyil, otlayır,
Toyuq deyil, yumurtlayır.

27 Tərcüməsi:
Hər meşəyə güman aparma boşdur,
Bəlkə də orada pələng yatmışdır.

SAYAÇI SÖZLƏR

Səlam əleyk səy bəylər,
Bir-birindən yey bəylər!
Saya gəldi gördünüz,
Salam verdi aldımız
Alnı təpəl qoç quzu
Sayaçıya verdiniz.

Siz sayadan qorxmusuz,
Səfa yurda qonmusuz.
Səfa olsun yurdunuz,
Ulamasın qurdunuz.
Ac getsin avanınız,²⁸
Tox gəlsin çobanınız.

Bu saya yaxşı saya,
Həm çeşməyə, həm çaya,
Həm ölkərə, həm aya,
Həm yoxsula, həm baya,
Bu saya kimdən qaldı?
Adəm atadan qaldı.

Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda,
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda,
Musa çoban olanda
Şişliyimiz erkəcdi.²⁹

Onun dərdi uludur,
Aşıqlığı qurudur.
Ucası qiymətlidir,
Qabırğası dadlıdır,

²⁸ Avan – düşmən, burada qurd mənasındadır.

²⁹ Erkəc – qoyunun qabağında gedən buyuzlu keçisi.

Qabırğa içrə pərdə,
Salmaz adamı dərdə.
Pərdəsi iki rəngdir.
Böyrək ona dirəkdir,
Altmış arşın bağıracaq,
Bir-birinə ulğışıq.

Zinhar qoyunu vurma,
Qoyunsuz evdə durma!
Qoyunlu evlər gördüm,
Qurulu yaya bənzər.
Qoyunsuz evlər gördüm,
Qurumuş çaya bənzər!
Qoyun var, kərə gəzər.
Qoyun var, kürə gəzər.
Gedər dağları gəzər,
Gələr evləri bəzər.

Kərəsidi oyunun,
Kürəsidi qoyunun
Aclıqımızdan gəzirik,
Çövrəsində qoyunun.

Nənəm qoyunun qarası,
Qırxlığı polad parası,
Yaz günü dələməsi,
Yay günü kürəməsi,
Qış günü qovurması!
Nənəm o şişək qoyun,
yunu bir döşək qoyun,
Bulamanı bol eylə,
Qırıldı uşaq, qoyun!

Nənəm qumral tat qoyun,
İldən-ilə art qoyun.

Balalar ölməkdədir,
Ölmə gəl, namərd, qoyun!

Nənəm o saçaq qoyun,
Birədən qaçaq qoyun,
Sənə yaman baxanın
Gözünə bıçaq qoyun!

Nənəm o kürdü qoyun,
Otladı durdu qoyun.
Ay qaranlıq gecədə
Görübdü qurdu qoyun.

Nənəm o narış qoyun,
Yunu bir qarış qoyun.
Çoban səndən küsübdür,
Südü ver, bariş qoyun.

Nənəm o göyçə qoyun
Gedərsən öycə qoyun,
Yeyən sənin ucundan
Dolanır bəycə qoyun.

Yastı-yastı təpələr
Yastığıdır çobanın.
Yumru-yumru qayalar
Yumruğudur çobanın.
Əlindəki dəyənək
Qılıncıdır çobanın
Yanındakı boz köpək
Yoldaşdır çobanın.
Ağzı qara canavar
Düşmənidir çobanın.

Nənəm qoyunun ağı,
Gedər dolanar dağı.
biçər qara qayağı.

İçər sərin bulağı.
Qarılar dutar yağı.
Gəlinlər yeyər quymağı
İlla ki qayqanağı,
Çobana vurar dağı.
Qızlara cehiz ağı,
Çobana çarıq bağı.

Nənəm boz, ala qoyun,
Yolda suzala³⁰ qoyun,
Yeyən sənin ucundan
Gözəl qız ala, qoyun.

Nənəm o gəlin qoyun,
Quzuna təlin³¹ qoyun.
Yeyən sənin ucundan
Gətirib gəlin, qoyun.

Nənəm o kəmər qoyun,
Quzusu əmər qoyun,
Yeyən sənin ucundan
Bağlayıb kəmər, qoyun.

Nənəm o qaşqa qoyun,
Minmisən eşqə qoyun,
Yeyən sənin ucundan
Çıxıbdır köşkə qoyun.

Nənəm o qızıl qoyun,
Yollara düzül qoyun.
Ölməmişən, qalmısan,
Qalasan yüz il qoyun.

Nənəm o səkil qoyun,
Belində kəkil qoyun,

³⁰ Suzalamaq – yorulmaq, öldən düşmək.

³¹ Təlin – mehriban, səmimi olmaq, mehr salmaq.

Ay qaranlıq gecədə
Arxaca çəkil, qoyun.

Nənəm qaraqaş qoyun,
Qarlı dağlar aş, qoyun,
Ay qaranlıq gecədə
Çobana yoldaş, qoyun!

Nənəm qoyunun gəlini,
Avşara gəlməz yelini,
Onu sağan gəlinin
Xınalıyım əlini.

Nənəm qoyunun uzunu,
Döşdə bəslər quzunu,
Sağına yatar gözlər,
Soluna yatar bozlar.
Əli çanaqlı qızlar,
Qoyunun yolunu gözlər.
Çoban qoyunu götürəsi,
Onu dərəyə yetirəsi,
Ağbiləkli gəlinlər
Sağım-sağım deyəsi.
Ağbirçəkli qarılar
Buluyum-buluyum deyəsi.

Bu oğlumun düyəsi,
Bu qızımın düyəsi,
Sarı suyu qalanda
Boz köpəyə tökəsi.
Xırdaca-xırdaca qızlar,
Əli xınalı qızlar,
Əllərində çanaqlar
Bərənin yolun gözlər.

Qoyunun özü gəldi,
Dolandı düzü, gəldi,

Çobanın qucağında

Bircə cüt quzu gəldi.

Can quzu, canım quzu,

Tükü çalır qırmızı,

Əbrişim telli quzu,

Qonurdu onun gözü.

Biri gəlinin olsun,

Biri çobanın payı,

Üzün ağ olsun, çoban.

De, bayrama nə qaldı?

Nə qaldı, nə qalmadı?

Bir əllicə gün qaldı!

Əlli günü say ötür,

Qarmala quzu götür!

Əlli günün gecəsi,

Sağmal subay seçəsi

Sayan yağış³² yağası,

Sarmaşıq ot bitəsi.

Quzu quyruq tutası,

Ovlaq irtmək atası.

Kərəsindən, ağından,

Öldürmüşüz sağından.

Qoyun nədən hasil oldu,

Kimya yarpağından,

Bizimçün də götürin,

Qormasından, yağından.

Yağ verənin oğlu olsun!

Doğduğu oğlan olsun!

Yarma verənin qızı olsun,

Qızı da qotur olsun!

³² Sayan yağış – yaz yağışı, leysan.

Qoturuna qurd d   s n,
Qurdundan quş tapılmasın!

Qısa – qısa g l nin
Qısnacağı dar olsun.
Basa – basa g l nin
Basmacağı bərk olsun,
Sizin də damağınız çağ olsun,
Oğul-qızınız sağ olsun!

TAPMACALARIN CAVABI

1. Y h r.
2. Pişik.
3. Sac.
4. Buxarı.
5. Toyuq.
6. Xalça.
7. Yumurta.
8. Yumurta.
9. Xoruz.
10. Siçan.
11. Qoyun.
12. Nehr .
13. Y h r- sbab: cilov, sin b nd,  z ngil r, qu qun.
14. İtin, donuzun, qoyunun v  inəyin  mc kl ri.
15. Balıq, ayı, dəyirman, halva.
16. Oxlov.
17. İlin fəsilləri.
18. Qamı .
19. D rd (iki bala, ata, ana).
20.  ncir.
21. Heyva.
22. Taxıl(buğda, arpa, darı və s.).
23. Qarğıdalı.
24. Qoza.
25. Pambıqt mizl y n maşın.
26. M fr  .
27. Cəhrə.
28. Yağış.
29. Uşaq.
30. Pul.
31. Göy, ulduzlar, ay.
32. Yeni doğulmuş uşaq.
33. Nar.

34. 2401 tülkü balası.
 35. Nar, iydə.
 36. Qarpız, göbələk, yeralması.
 37. Mancanaq.
 38. Ələk.
 39. Kəklik.
 40. İnek, onu sağan və buzov.
 41. Yarasa.
 42. Çanaqlı bağa.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Mühərririn ifadəyi-məramı.....	3
İt və pişik.....	5
Üzlü qonaq və ev yiyəsi.....	6
Ərincək it	7
Toyuq	7
Xoruz və padşah	9
Qanacaqlı qaraçı	10
Qarı və pişik	11
Qoyun	13
Üşüdüm ha, üşüdüm	14
Keçi	16
İnek, öküz və camış	17
Eşşək və dəvə	18
Çoban	19
Qurd	20
Bişmişlər, çərəklər və içgilər	21
Səmənli	21
Ağ qoyun	22
Narış (narınc) qoyun	23
Düzgü	23
Dəvə və tikan	24
Nazikbənazik – Tazikbətazik	24
Layla	26
Bala barəsində	28
Qardaş barəsində	28
Gəlinin sözləri	28
Qaynananın sözləri	29
Yaz	29
Günəşi çağırmaq	30
Qızlar nəğməsi	31
Tülkü və üzüm	33
Buğda, arpa və darı	35
Darı və buğda	35
Tülkünün hekayəti	36

Düzgü	37
Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm	39
Güdü – güdü	41
Vur nağara, çıx qırağa	43
Tülkü və kəklik	44
Tülkü	45
Pıspısa xanım və Siçan bəy	47
Durnalara xitab	51
Bostan və dirrik məhsulatu	53
Qızlar su doldurmaqda	53
Göyçək Fatmanın nağılı	54
Soltan dağı	59
Dağlar	59
Kəklik	60
Tərhan	61
Düzgü	62
Tülkü və qurd	63
Oğru və ev yiyəsi	65
Aranla yaylağın bəhsi	65
Arılar barəsində	67
Dəvə və eşşək	68
Tülkü və şir	71
Vətən	80
Dəvə, ilan və tısbağa	80
Durnalara xitab	85
Tısbağa, qarğa, kəsəyən, ahu	86
Sayaçı sözlər	92
Tapmacaların cavabı	99

«Elm və Təhsil» mətbəəsinin direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Çapa imzalanmış 15.02.2017.
Şerti çap vərəqi 6,5. Sifariş № 341.
Kağız formatı 108x84 1/8. Tiraj 500.

Düzgü	1
Şəngülüm, Şəngülüm, Məngülüm	38
Güdr - güdr	41
Və ağağa, və qarağa	43
Tutku və köklük	44
Tutku	45
Papıq xanım və Sığır bəy	47
Durnaların kitabı	51
Bostan və dırək meşaları	52
Qızlar su dolduranda	53
Göyçək Fəhməyə oğul	54
Sultan dağı	56
Dağlar	59
Kökük	60
Tərhan	61
Düzgü	62
Tutku və güdr	63
Uğru və ev yığıcı	65
Arsula yoxluğu bəhisi	65
Ardlar bəhisi	67
Dəvə və eşək	68
Tutku və güdr	71
Yorac	80
Dəvə, ilan və tısbaga	80
Durnaların kitabı	85
Tısbaga, qurğa, kəsey-Şa, şib	86
Sayaçı sözlər	92
İpirmələrin cəvəri	99

Kitab «Elm və təhsil» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

E-mail: nurlan1959@gmail.com

Tel: 497-16-32; 050-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.

Çap müəssisəsi: "Elm və təhsil"
Sənaye qrupu, D. Ə. Əliyev küçəsi, 234
Kəpənək formu 108x84 1/8. Tiraaj 500.

Pərixanım Mikayıl qızı Muradova on ilə yaxındır ki, Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli pedaqoqu, ədəbiyyatşünası və publisisti Firidunbəy Köçərlinin tədqiqatı ilə məşğuldur. Pərixanım 2013-cü ildə ədibin “Əsərləri”ni latın qrafikalı əlifba ilə nəşr etdirmiş, 2016-cı ildə isə apardığı araşdırmaların nəticəsi olaraq Firidunbəy Köçərliyə həsr etdiyi “Ümmətdən-millətə doğru” monoqrafiyasını çap etdirmişdir. P.Muradova Firidunbəy Köçərlinin vaxtilə yığıb, topladığı “Balalara hədiyyə” əsərini yenidən işləyərək körpələrin ixtiyarına vermişdir.

Bir tədqiqatçı kimi 5 kitabın, 70-ə yaxın elmi və publisistik məqalələrin müəllifi olan Pərixanım Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivinin Elmi Kitabxana şöbəsinin aparıcı məsləhətçisi, şöbə müdiridir.

